

UIT – Norges Arktiske Universitet

Voksne som stammer sin opplevelse av stammingens- og stammebehandlingens innvirkning på livskvaliteten

Ingvild Kjerstad og Kathrine Øvrelid

Masteroppgave i logopedi Mai 2016

Sammendrag

Stamming innvirker på mange sider av en persons liv. Personer som stammer kan oppleve det som en utfordring å passe inn i dagens samfunn, fordi de kan oppleve at de skiller seg ut fra sine medelever og kollegaer. Vårt utgangspunkt for masteroppgaven var å få et innblikk i hvordan logopeder kan bidra til at personer som stammer kan oppleve en bedring i sin livskvalitet. Formålet har vært å belyse hvilken innvirkning stamming og stammebehandling har for en persons livskvalitet. Problemstillingen ble derfor:

Hvordan opplever voksne som stammer at stamming og stammebehandlingen innvirker på livskvaliteten?

For å besvare vår problemstilling har vi tatt i bruk kvalitativ metode og intervju over e-post ble valgt som forskningsdesign. Funnene i oppgaven baserer seg på intervju med seks informanter, som er bosatt rundt om i Norge. Ved hjelp av svarene til disse informantene har vi fått frem følgende resultater:

- Stamming vil kunne innvirke på en persons livskvalitet ved at en kan utvikle negative tanker, holdninger og følelser knyttet til sin talemåte. Noe som igjen kan føre til angst, skam og i verste fall isolasjon fra omverden.
- Relasjonen mellom logoped og klient vil være av vesentlig betydning for om stammebehandlingen oppleves som meningsfull og effektiv.
- Flere av informantene rapporterer om at teknikkene de lærer i stammebehandlingen fungerer hensiktsmessig i behandlingssituasjonen, men er vanskelige å overføre til hverdagen.
- Det å akseptere stammingen har mye å si for en persons livskvalitet. For flere av informantene har stammebehandlingen vært til hjelp, men det kan tyde på at det som har hatt størst innvirkning på livskvaliteten er at de selv har akseptert stammingen sin og seg selv som en person som stammer.

Vi håper at denne oppgaven kan være til interesse for personer som arbeider med de som stammer og bidra til et enda større fokus på livskvalitet i behandlingssituasjon.

Abstract

Stuttering affects many aspects of a person's life and people who stutter can sometimes find it challenging to fit in with today's society. This could be because they feel that they stand out from their fellow students and colleagues. The starting point of our thesis was to gain insight into the question how a speech therapist can help people who stutter to improve the quality of their lives. The purpose was to highlight the impact that stuttering and stuttering treatment can have on a person's quality of life, so the problem to be addressed is:

How do adults who stutter experience that stuttering and stuttering treatment affect their quality of life?

To answer our question, we have selected a qualitative method and we chose an email-interview as research design. We interviewed six adults who stuttered from various places in Norway. From the answers of these respondents we obtained the following results:

- Stuttering may influence a person's quality of life by the development of negative thoughts, attitudes and emotions toward one's speech, which can lead to anxiety, shame and, in the worst case scenario; isolation from the outside world.
- The relation between the speech therapist and client will be of crucial importance to the question whether the stuttering treatment is experienced as meaningful and effective.
- Several respondents report that the techniques they learn in stuttering treatment work well in the treatment situation, but that it is difficult to transfer them to everyday life.
- Accepting stuttering means a lot for the quality of life. Stuttering treatment was helpful for several of the respondents, but what really has helped to improve their quality of life was that they have accepted stuttering and themselves as persons who stutter.

We hope that this thesis can be of interest to those working with the stuttering treatment and will contribute to an even greater focus on the quality of life in the treatment situation.

Forord

Vi visste tidlig at vi ønsket å skrive denne oppgaven sammen, og så styrkene ved å ta dette valget. Gjennom studiet har vi blitt godt kjent, til tross for den store avstanden mellom oss, Ålesund og Trondheim. Under arbeidet med de logopediske emnene fant vi stor nytte i å diskutere og drøfte rundt ulike problemstillinger og opplevde at vi kunne prestere godt sammen.

Arbeidet med masteren har vært en spennende, men tidkrevende prosess. Det har vært givende å fordype seg i temaene stamming, stammebehandling og livskvalitet, og vi har gjennom arbeidet med oppgaven fått en dypere forståelse for sammenhengen mellom disse temaene.

Vi vil rette en stor takk til våre seks informanter som var villige til å stille opp til intervju om et tema som kan oppleves som sensitivt. Takk for at dere tok dere tid til å svare på våre spørsmål. Uten dere hadde det ikke vært mulig for oss å gjennomføre denne studien.

Vi vil takke vår kjære veileder, Signhild Skogdal, for konstruktive tilbakemeldinger og gode tips. Vi vil også takke Julie for korrekturlesing av oppgaven.

Vi vil takke både familie og venner som har vist oss stor forståelse og tålmodighet i denne prosessen. En spesiell takk til Kathrine sin mann, Cornelis, som har bistått i stor grad med litteratur, utskrift og tekniske utfordringer underveis.

Til slutt vil vi takke hverandre for et godt og morsomt samarbeid. Vi har delt mang en latter, men også tårer og frustrasjon. Det har vært godt å ha hverandre til å diskutere, reflektere og støtte seg på. Takk for oss!

Ingvild Kjerstad og Kathrine Øvrelid
Ålesund og Trondheim 12.05.2016

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Tema og bakgrunn.....	1
1.2	Formål	2
1.3	Problemstilling og forskningsspørsmål	2
1.3.1	Utvalg.....	3
1.4	Teoretisk tilnærming og begrepsbruk.....	3
1.4.1	Stamming.....	4
1.4.2	Stammebehandling.....	4
1.4.3	Livskvalitet	5
1.5	Oppbygging av oppgaven.....	5
2	Teorigrunnlag.....	7
2.1	Stamming	7
2.2	Stammingens utvikling	9
2.2.1	“Grensestamming” - unge førskolebarn	9
2.2.2	“Begynnende stamming” - eldre førskolebarn.....	9
2.2.3	“Moderat stamming”- barn i skolealder	10
2.2.4	“Avansert stamming”- tenåringer og voksne	10
2.3	The Michael Palin Centre Multifactorial Framework.....	11
2.3.1	Fysiologiske faktorer	12
2.3.2	Genetikk.....	12
2.3.3	Kjønn	12
2.3.4	Nevropsykologiske faktorer.....	13
2.3.5	Talemotoriske ferdigheter.....	13
2.3.6	Lingvistiske faktorer	13
2.3.7	Psykologiske og emosjonelle faktorer	14
2.3.8	Kommunikasjon- og miljøfaktorer	14
2.3.9	Stammingens effekt på kommunikasjon	15
2.4	Stammebehandling.....	16
2.4.1	Fluency Shaping.....	16
2.4.2	Stuttering Management	17
2.4.3	Integrated Approach.....	18
2.4.4	Gruppeterapi.....	18
2.4.5	Kognitiv atferdsterapi	18
2.4.6	Behandling med fokus på kommunikasjon	19

2.4.7	Behandlerens rolle.....	19
2.4.8	Å gå fra offer til seierherre	20
2.5	Livskvalitet	21
2.5.1	Stammingens innvirkning på livskvaliteten	21
2.5.2	Stamming og angst.....	22
2.5.3	Miljøet rundt personer som stammer	23
2.5.4	Mobbing	24
2.5.5	Informasjon og kunnskap	25
2.5.6	Behandling med fokus på bedring av livskvalitet hos de som stammer.....	25
2.5.7	Akseptere stammingen	25
3	Forskningsdesign og metodevalg	27
3.1	Metodevalg	27
3.2	Vitenskapelig tilnærming til prosjektet	28
3.3	Forskningsdesign.....	30
3.4	Utvalg.....	30
3.4.1	Utvalgsriterier	31
3.4.2	Rekruttering av informanter	31
3.5	Endring av forskningsdesign.....	32
3.6	Intervjuguide	32
3.7	Gjennomføring av intervju via e-post	33
3.7.1	Fordeler ved gjennomføring av e-post intervju	33
3.7.2	Ulemper ved gjennomføring av e-post intervju	34
3.8	Bearbeiding og analyse av datamaterialet.....	34
3.9	Etiske vurderinger	35
3.9.1	Godkjenning av prosjektet.....	36
3.9.2	Informert samtykke	36
3.9.3	Anonymitet	36
3.10	Validitet og reliabilitet.....	37
3.10.1	Reliabilitet.....	37
3.10.2	Validitet.....	38
3.10.3	Generalisering	39
4	Resultat.....	41
4.1	Stammingens innvirkning på hverdagen som barn.....	41
4.1.1	Hverdag og kommunikasjon	41
4.2	Stammingens innvirkning på ungdomstiden	43
4.2.1	Høyere krav	43

4.2.2	Mobbing	46
4.3	Stammingens innvirkning på hverdagen som voksne	48
4.3.1	Stammingens påvirkning på yrkesvalg og i yrkesdeltakelse	49
4.3.2	Yrkesliv	50
4.3.3	Stammingens innvirkning på relasjoner	52
4.3.4	Stress og selvtillit	54
4.4	Stammebehandling	55
4.4.1	Logopedens rolle sett fra personer som stammer	57
4.4.2	Gjennomført behandling	59
4.4.3	Nye behandlingsmuligheter	61
4.4.4	Å akseptere stammingen	63
4.4.5	Et liv uten stamming	64
5	Stammingens og stammebehandlingens innvirkning på livskvalitet- en konklusjon 67	
5.1	Hvordan innvirker stamming på barn- og ungdomsårene?	67
5.2	Hvordan innvirker stamming på det å knytte nye relasjoner som voksen?	68
5.3	Hvordan stamming innvirker på valg av yrke og yrkesliv?	68
5.4	Hvordan har informantene opplevd stammebehandlingen?	69
5.5	Problemstilling	69
6	Avslutning	71
	Vedlegg 1. Godkjenning fra NSD	75
	Vedlegg 2. Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet	77
	Vedlegg 3. Intervju	79

1 Innledning

Vi ønsket å få mer kunnskap innenfor stammefeltet og fant tidlig ut at vi ønsket å skrive vår masteroppgave om stamming. Innenfor dette feltet har vi kommet frem til temaet stamming og stammebehandlingens innvirkning på livskvaliteten.

Bakgrunnen for valg av tema er en sterk opplevelse som skjedde i undervisningssammenheng. Vi fikk se filmer av personer som stammet med sekundær atferd. Dette var personer i forskjellig alder, men det var spesielt en ung gutt i tenårene vi la merke til. Vi kunne tydelig se at han opplevde strev og at dette påvirket ham emosjonelt. Litt senere fikk vi se personene igjen etter at de hadde fått prøve ut noen teknikker for å skape mer flyt i talen. Uttrykket til den unge gutten da han opplevde at talen ble mer flytende, er noe vi aldri vil glemme. Opplevelsen ble veldig sterk for oss da vi kunne se på gutten at det hadde stor betydning, og han opplevde glede av å mestre. Tenårene kan for mange oppleves som en utfordrende periode av livet. Det å oppleve at en skiller seg ut fra sine jevnaldrende, kan for mange oppleves som vanskelig. Da vi så at noen teknikker kan gjøre så stor forskjell fikk vi en økt interesse for dette feltet, spesielt med tanke på unge voksne. Vi ønsket å kunne hjelpe unge voksne med å ha en positiv innvirkning på deres livskvalitet.

1.1 Tema og bakgrunn

Stamming har mange aspekter. For omgivelsene er de mest tydelige trekkene ved stamming brudd i taleflyten. For de som stammer derimot, innebærer stammingen mye mer enn taleflyten (Yaruss, 2010). Flere av de som stammer rapporterer om negative følelser og tanker knyttet til stammingen sin. For noen som stammer har disse tankene manifestert seg i angst, frykt, sosial fobi og kan for enkelte også utvikle seg til depresjon og isolasjon (Bajaj, Varghese, Bhat & Deepthi, 2014; Bricker-Katz, Lincoln & McCabe, 2009; Boyle, 2015; Craig, Blumgart & Tran, 2009; Yaruss, 2010). Det finnes ulike behandlingsformer som har til hensikt å bedre situasjonen til en som stammer, men ved å benytte ulike metoder og teknikker (Shapiro, 2011). Med bakgrunn i denne forskningen ønsket vi å undersøke hvordan voksne som stammer opplever at stamming og stammebehandlingen innvirker på livskvaliteten.

1.2 Formål

Formålet med denne forskningsprosessen var å få mer kunnskap om hvordan voksne som stammer opplever at stamming og stammebehandling innvirker på livskvaliteten. Vil det å gå til en logoped eller en annen form for behandler kunne ha betydning for hvordan personer som stammer har det med seg selv og kvaliteten på livet deres? Vi ønsket å gi noe til logopedfeltet, da knyttet til om det å oppsøke en logoped vil kunne ha effekt på lang sikt og om de som stammer opplever tilbudet som meningsfullt. Hva har fungert bra for informantene, hva har ikke fungert og hva mener de som brukere kunne vært gjort annerledes for å øke kvaliteten på stammebehandlingen. Dette vil kunne være nyttig informasjon å ta i betraktning for logopedfeltet, der en ser på brukernes opplevelse og hvordan de som behandler personer som stammer kan øke kvaliteten til sitt arbeid. Vi ønsker å formidle kunnskap til logopedfeltet om hvordan en kan bidra til å øke livskvaliteten hos de som stammer.

1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål

Problemstillingen er som følger: *Hvordan opplever voksne som stammer at stamming og stammebehandlingen innvirker på livskvaliteten?*

For å kunne besvare dette har vi laget oss følgende forskningsspørsmål:

- Hvordan innvirker stamming på barn- og ungdomsårene?
- Hvordan innvirker stamming på det å knytte nye relasjoner som voksen?
- Hvordan innvirker stamming på valg av yrke og yrkesliv?
- Hvordan har informantene opplevd stammebehandlingen?

Vi har ved gjennomføring av intervju vært interessert i å vite hvordan informantene opplever sin situasjon i dag knyttet til stammingen. Hvordan har stammingen utviklet seg fra tidlig barndom til nå. Hvordan har stammingen innvirket på voksenlivet med tanke på relasjonsbygging, valg av yrke og i yrkesliv. Hvilken stammebehandling har de fått tilbud om. Har stammebehandlingen hatt innvirkning på deres livskvalitet.

På det første forskningsspørsmålet som omhandler barn- og ungdomsårene, ønsket vi å finne ut om informantene hadde opplevd ubehag knyttet til stammingen og om stammingen kom i veien for deres ønsker og behov. Vi ønsket å vite om stammingen hadde innvirkning på kommunikasjon med andre barn eller voksne, og hvilket syn de hadde på seg selv.

På det andre forskningsspørsmålet som omhandler det å knytte relasjoner som voksne, ønsket vi å finne ut mer om hvordan stammingen kan innvirke på kommunikasjon med andre.

På det tredje forskningsspørsmålet ønsket vi finne ut mer om hvordan stammingen kan innvirke på valg av yrke. Velger noen et annet yrke enn det de egentlig kunne tenke seg på grunn av stammingen. Når det kommer til yrkesliv ville vi finne ut om stammingen innvirket på våre informanter i å utføre deres arbeid slik de ønsket, og om stammingen innvirket i kommunikasjon med kollegaer og samarbeidspartnere.

På det siste forskningsspørsmålet vårt ville vi finne ut mer om hvordan informantene opplevde stammebehandlingen og om de opplevde det som meningsfullt å delta, og om de opplevde at det ga resultater.

1.3.1 Utvalg

For å kunne besvare disse spørsmålene har vi tatt i bruk kvalitativ metode med intervju over e-post som forskningsdesign. Vi har intervjuet seks informanter, i alderen 18-50 år, bosatt forskjellige steder i Norge. To viktige utvalgsriterier for å delta i vår studie var at informantene måtte ha fylt 18 år og ikke være eldre enn 50 år, samt ha oppsøkt stammebehandling.

1.4 Teoretisk tilnærming og begrepsbruk

Begrepene stamming, stammebehandling og livskvalitet er sentrale i vår oppgave og vil derfor presenteres i korte trekk under.

1.4.1 Stammering

Stammering betegnes som en rytmeforstyrrelse i talen (Statped, 2016) samt klassifisert som en kommunikasjonsvanske, som for mange har sin debut tidlig i taleutviklingen (Blumgart, Tran & Craig, 2010). Guitar (2014) definerer stammering slik: *“Stuttering is characterized by an abnormally high frequency and/or duration of stoppages in the forward flow of speech. These stoppages usually take the form of (a) repetitions of sounds, syllables, or one-syllable words, (b) prolongations of sounds, or (c) “blockages” or “blocks” of airflow or voicing in speech.”* (Guitar, 2014, s. 7).

Det har blitt forsket på hvor stor del av befolkningen som stammer, og en har kommet frem til at det er snakk om rundt 1 %. Det hevdes også at flere av de som begynner å stamme som barn vokser stammeringen av seg, og bare 20 % opplever at stammeringen vedvarer inn i voksen alder (Blumgart et al., 2010).

1.4.2 Stammebehandling

Begrepet stammebehandling omfatter alle behandlingsformer av faglig art som har til hensikt å bedre en person som stammer sin taleflyt (Preus, 1987). Det finnes mange ulike stammebehandlinger, men tidligere har det vært vanlig å dele stammebehandlingen inn i to hovedretninger, Stuttering Management og Fluency Shaping (Prins & Ingham, 2009). Hensikten med Stuttering Management er å redusere unngåelsesatferd, frykt og negative holdninger knyttet til talemåten (Shapiro, 2011). Målet er ikke en flytende tale, men det å kunne lære å reagere på stammeringen på en mer hensiktsmessig måte enn tidligere (Prins & Ingham, 2009). Fluency Shaping derimot har som mål å oppnå en flytende tale. Den ønsker å fremme en flytende tale ved å eliminere stammering i kontrollerte omgivelser (Shapiro, 2011).

I senere tid har det kommet en retning innenfor stammebehandlingen som kombinerer teknikker fra disse to retningene. Denne retningen kalles for Integrated Approach, en retning som for mange vil være den mest effektive behandlingen ifølge Shapiro (2011). Dette fordi ved at den kombinerer teknikker fra begge retningene fokuserer både på taleatferd, samt kommunikasjonsrelaterte følelser og holdninger.

I hovedsak deles stammebehandlingen inn i to kategorier: direkte og indirekte behandling. Med direkte behandling menes all behandling som retter fokuset direkte på stammingen (Ward, 2006). Indirekte behandling derimot er behandling som ved å endre miljøet rundt den som stammer forsøker å optimalisere mulighet for en mer flytende tale (Ward, 2006).

1.4.3 Livskvalitet

Livskvalitet refererer til menneskers velbefinnende og mulighet til å fungere på kryss av ulike domener som yrke, relasjoner, humør og fritid (Boyle, 2015). Livskvalitet er forbundet med å ha det godt og det å oppleve en grunnstemning av glede. På denne måten blir livskvalitet en tilstand hos den enkelte (Fugelli, 2009). Bajaj et al. (2014) skriver at livskvalitet omfatter fysisk og psykisk helse, sosiale relasjoner og selvstendighet. Andre forfattere har kommet frem til at sosial funksjon, emosjonell funksjon, fysisk funksjon og hvilken rolle en har i samfunnet er viktige for livskvaliteten (Bramlett, Bothe & Franic, 2006).

1.5 Oppbygging av oppgaven

Oppgaven vår er delt inn i fem kapitler. Våre forskningsspørsmål har vært med på å legge føringer for oppgavens utforming. Vi vil her presentere kort hva de ulike kapitlene omhandler.

Kapittel 2 er teorkapitlet der vi redegjør for teori som er aktuelt for å besvare våre forskningsspørsmål. Vi redegjør for teori og forskning om stamming, om ulike typer stammebehandlinger, både før og nå, og om livskvalitet hos de som stammer.

Kapittel 3 tar for seg metoden som har blitt brukt under gjennomføring av oppgaven. Her har vi begrunnet valg av metode, valg av forskningsdesign, valg av informanter, vitenskapelig forankring samt etiske problemstillinger. Vi har valgt å bruke et strukturert intervju over e-post der alle informantene har fått de samme spørsmålene og valgt å bruke informanter i alderen 18-50 år. Vår vitenskapelige forankring befinner seg innenfor den fenomenologiske tilnærmingen.

Kapittel 4 er et analysekapittel der vi presenterer våre funn som har kommet frem gjennom analyse av det innsamlede datamaterialet. Resultatene blir presentert under flere kategorier knyttet opp mot våre forskningsspørsmål, hvor resultatene så blir drøftet i lys av teori innenfor feltet.

Kapittel 5 er et kapittel der vi, ut i fra vårt datamateriale og teori, trekker en konklusjon om stammingens innvirkning på livskvaliteten samt stammebehandlingens betydning for å øke livskvaliteten.

2 Teorigrunnlag

2.1 Stammering

“The cause of stuttering is still something of a mystery. Scientists have yet to discover what causes stuttering, but they have many clues” (Guitar, 2014, s. 5). Guitar (2014) viser til at det finnes flere klare bevis på at stammering ofte baseres på genetikk, ulikheter i hjernen og at en ofte begynner å stamme mellom 2-5 år- enkelte ganger på grunn av en eksplosiv språkutvikling, andre ganger på grunn av noe som oppstår i barnets miljø. Dette viser at flere faktorer, enten alene eller i kombinasjon, kan være en utløsende faktor for et barn som er predisponert for stammering (Guitar, 2014).

Det finnes ingen universell akseptert definisjon på stammering, til tross for dette har flere forsøkt å definere begrepet (Shapiro, 2011). Ward (2006) viser til en definisjon fra WHO, Verdens helse organisasjon, som definerer stammering slik:

“Disorders in the rhythm of speech in which the individual knows precisely what he wishes to say, but at the same time is unable to say it because of an involuntary, repetitive prolongation or cessation of sound” (Ward, 2006, s. 9).

Mens Guitar (2014) definerer stammering på denne måten:

Stuttering is characterized by an abnormally high frequency and/or duration of stoppages in the forward flow of speech. These stoppages usually take the form of (a) repetitions of sounds, syllables, or one-syllable words, (b) prolongations of sounds, or (c) “blockages” or “blocks” of airflow or voicing in speech (Guitar, 2014, s. 7).

Stammering betegnes som en rytmeforstyrrelse i talen (Statped, 2016) og klassifiseres som en kommunikasjonsvanske som for mange har sin debut tidlig i taleutviklingen. Stammering preges av ufrivillige brudd i talen som repetisjoner av lyd eller stavelser, forlengelser og blokkering og forlengelse av lyd (Blumgart et al., 2010). Forskere har kommet frem til at det er rundt 1 % av befolkningen som stammer. Flere av de som begynner å stamme som barn vil vokse av seg stammeringen etter hvert som de blir eldre, bare omlag 20% opplever at

stammingen vedvarer inn i voksen alder (Blumgart et al., 2010). For mange oppstår stammingen når de er mellom 2-4 år, dette fordi de da er i en periode der utviklingen av tale skjer fortløpende. Dette kalles for utviklingsmessig stamming (Bajaj, et al., 2014). Ifølge Ward (2006) er dette en av to typer stamming som har forskjellig opphav. Den andre er ervervet stamming som kan oppstå etter en skade i hjernen. Utviklingsmessig stamming er på sin side stamming der det ofte kan være flere årsaker som virker sammen for debut (Ward, 2006).

Stamming kan deles inn i primærstamming og sekundærstamming. Primærstamming refereres til som selve stammingen og bruddene i taleflyten, som repetisjoner, forlengelser og blokkeringer (Ward, 2006).

Repetisjoner er når en gjentar enkeltlyder eller stavelser (Guitar, 2014) som for eksempel slik: “G-g-g-g-g-g-gutt”, repetisjon av enkeltlyder og “Jeg vil ba-ba-ba-ba- bade” ved repetisjon av stavelser.

Forlengelser referer til når en språklyd blir forlenget eller at artikulasjonsstillinger blir fastlåst i bestemte stillinger (Statped, 2016). Et eksempel på dette kan være slik “mmmmmmmma”.

Blokkeringer handler om at talen preges av fullstendig stopp av luft og/eller lyd (Statped, 2016). Eksempel på dette er: “Kan..... jeg få avisen?”

Sekundærstamming refereres til som en type lært atferd knyttet til den primære stammingen for å prøve å unngå å stamme (Ward, 2006). Dette kan være atferd som blinking med øynene, hodetilting og lignende. Enkelte kan også legge til ord eller startfraser før de skal si noe, for å hjelpe dem i gang eller hjelpe dem med talen (Ward, 2006) Dette kan være ord som “vell”, “ja” eller “øh” (Guitar, 2014).

2.2 Stammingens utvikling

Det er ulike grader av stamming. Når barnet begynner å stamme kan det enten opptre gradvis eller det kan oppstå brått. Vi vil her med utgangspunkt i Guitar (2014) sine utviklingsstadier presentere hvordan stammingen kan utvikle seg over tid. Vi vil legge størst vekt på “avansert stamming” da dette har størst fokus i vår oppgave.

2.2.1 “Grensestamming” - unge førskolebarn

Ifølge Guitar (2014) opptrer grensestamming ofte når barnet er mellom 2 og 3,5 år, og kan virke å ha en del likheter med normal ikke-flyt, det er også en mulighet for at barnet varierer mellom disse to over en periode. Guitar (2014) hevder at alle mennesker har perioder med normal ikke-flyt og en regner at graden av normal ikke-flyt er høyest når et barn er mellom 18 måneder og 3,5 år. Det som kjennetegner normal ikke-flyt er at det er rundt 6-7 enheter av ikke-flyt per 100 talte ord. Den mest vanlige formen for ikke-flyt er repetisjoner av hele ord og korrigering av ord. Den normale ikke-flyten skiller seg derfor fra “grensestamming” ved at den kjennetegnes av repetisjoner av enkeltlyder og stavelser og har ofte flere enn 10 enheter av ikke-flyt per 100 talte ord (Guitar, 2014).

Barn med “grensestamming” har sjelden utviklet noen sekundær atferd, og virker, i motsetning til eldre førskolebarn, ikke å ha noe økt spenning i kroppen eller tegn til strev. De viser også lite tegn til å være oppmerksom på egen stamming, derfor viser de sjelden tegn til følelser som skam eller bekymring. Det blir antatt at “grensestamming” er et resultat av utviklingsmessige, konstitusjonelle og miljømessige faktorer (Guitar, 2014). Det hender også at noen har “grensestamming” gjennom hele livet, mens noen går over til neste fase, “begynnende stamming” (Guitar, 2014).

2.2.2 “Begynnende stamming” - eldre førskolebarn

Guitar (2014) sier videre at hos eldre førskolebarn kan “begynnende stamming” utvikles ut i fra en tidligere “grensestamming”, men den kan også oppstå i en periode der barnet har opplevd hverdagen som hektisk. Hos førskolebarn er stammingen ofte preget av mer spenninger enn hos for eksempel yngre førskolebarn. Etter hvert som disse spenningene øker, og barnet blir mer bevisst på egen stamming, kan barnet begynne å tillegge seg ulike

strategier for å prøve å unngå stammingen. Dette kan for eksempel være hodetiltning eller å blinke med øynene. Denne perioden kan være preget av at det er korte perioder der barnet opplever å ha taleflyt i forhold til at det i lengre perioder opplever å stamme. Etter hvert som barnet blir mer og mer oppmerksom på sin egen stamming kan det virke som at stammingen kan forverres og dermed påvirker flere situasjoner enn det gjorde i begynnelsen (Guitar, 2014).

2.2.3 “Moderat stamming”- barn i skolealder

Guitar (2014) påpeker at disse barna er ofte mellom 6-13 år og det som skiller dem fra “begynnende stamming” er at de nå kan ha utviklet en frykt knyttet til stammingen. På grunn av denne frykten utvikles det ofte en sekundæratferd for å unngå stammingen. Denne frykten kan utvikles over tid etter respons fra menneskene rundt barnet. De kan oppleve at stammingen gjør at lytterne ler, føler ubehag eller at de synes synd i dem. Dette kan føles vanskelig for den som stammer (Guitar, 2014).

Angst kan oppstå ved at en begynner å unngå enkelte ord eller lyder fordi de opplever å stamme mer på disse, som igjen kan føre til at det dannes frykt for å ta i bruk disse ordene og lydene i ulike sammenhenger (Guitar, 2014). Ved at de unngår ord de stammer på blir disse erstattet av andre ord, noe som kan gjøre at setningen blir mindre sammenhengende. Barn kan unngå situasjoner der de opplever at stammingen forverres eller gå inn i disse med en økende grad av frykt og uro (Guitar, 2014).

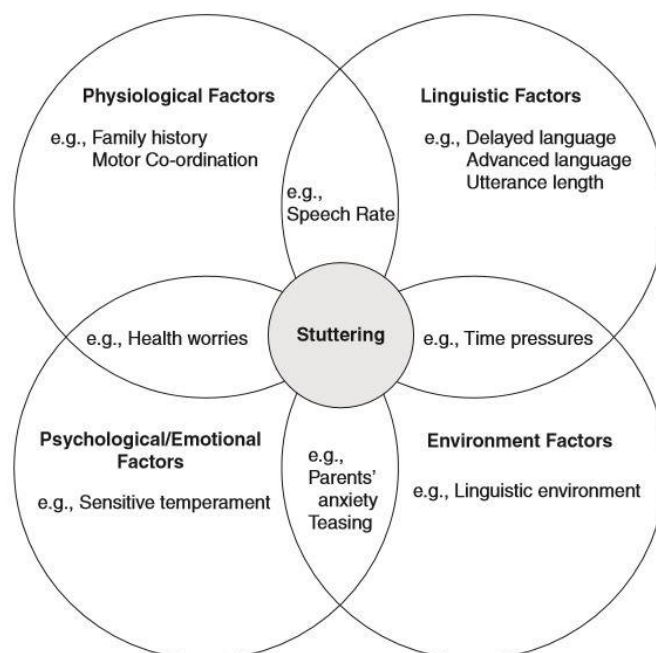
2.2.4 “Avansert stamming”- tenåringer og voksne

Guitar (2014) hevder at for individer som opplever at stammingen vedvarer inn i tenårene og voksen alder, kan oppleve at stammingen er preget av godt integrert primær og sekundær atferd. Noen kan oppleve at stammingen og frykten for stammingen hemmer og innvirker på livet deres både når det kommer til skole, yrke og sosiale aktiviteter. Mens andre opplever at stammingen ikke innvirker i så stor grad. De som har stamming som vedvarer inn i voksen alder har opplevd å stamme over mange år, og har derfor ofte utviklet følelser knyttet til dette. Mange opplever å føle frustrasjon, skyld, fiendtlighet og frykt knyttet til stammingen, og disse følelsene har hatt lang tid til å få fotfeste. Opplevelsen av å føle seg annerledes enn andre og mange negative opplevelser med andre mennesker og tilhørere kan være godt festet i

minne deres. Dette kan gjøre at de utvikler et dårlig selvbilde, og lar stammingen definere dem som person. De kan ofte oppleve at stammingen er ute av kontroll og at stammingen ofte opptrer i situasjoner der de minst ønsker det. De kan også basere eget syn på seg selv ut i fra hvordan de tenker at andre oppfatter dem, selv om kanskje tilhørerne ikke sier noe kan man likevel forstå hva de føler gjennom å observere kroppsspråket deres. Slike negative opplevelser kan etter hvert utvikle sterke følelser som sinne, frustrasjon, håpløshet og hjelpeløshet (Guitar, 2014).

2.3 The Michael Palin Centre Multifactorial Framework

Forskning har vist at det er flere faktorer som vil være av betydning for om noen barn begynner å stamme og om stammingen blir vedvarende eller vil avta. Disse faktorene henger tett sammen og påvirker hverandre. Alle faktorene, som vises i figur 1, utgjør til sammen det man kan kalle et multifaktorielt perspektiv (Botterill & Kelman, 2010). Vi vil her presentere de ulike faktorene innenfor denne modellen. Grovt sett er dette delt inn i fysiologiske, lingvistiske, psykologiske, emosjonelle og miljømessige faktorer. For å belyse denne sammenhengen vil vi her ta utgangspunkt i “The Michael Palin Centre Multifactorial Framework” av Botterill og Kelman (2010).

Figur 1 The Michael Palin Centre Multifactorial Framework (Botterill & Kelman, 2010).

2.3.1 Fysiologiske faktorer

Innenfor fysiologiske faktorer finner en faktorer som kan være av betydning for om et barn begynner å stamme. Dette er faktorer som genetikk, nevropsykologiske faktorer og talemotoriske ferdigheter. I tillegg til de tre faktorene som nå er nevnt, er kjønn en faktor for om stammingen vil vedvare eller ikke.

2.3.2 Genetikk

Forskning har kommet frem til at stamming opptrer oftere i enkelte familier enn andre, noe som kan tyde på at stammingen går i arv. Et barn kan være predisponert for stamming dersom en eller begge foreldrene stammer, men det betyr ikke nødvendigvis at barnet begynner å stamme. Guitar (2014) hevder at rundt 30-60 % av de som stammer har en familiehistorie med stamming. Ifølge Botterill & Kelman (2010) er den underliggende sårbarheten knyttet til stamming svært kompleks, men at en etter hvert kommer nærmere og nærmere funn av spesifikke gener som kan gjøre barn predisponert for stamming. Knyttet til dette påpeker de også viktigheten av at gener alene ikke påvirker denne komplekse vansken, men at genene kan øke sannsynligheten for at stamming oppstår (Botterill & Kelman, 2010). Ifølge Alm og Risberg (2007) er det klare indikasjoner på at gener er av stor betydning for om noen utvikler stamming eller ikke, men de helt konkrete genene har enda ikke blitt oppdaget. Det later til å være et stort antall forskjellige gener som bidrar til å øke risikoen for stamming.

2.3.3 Kjønn

Undersøkelser som har blitt gjort tyder på at det er stor skjevhet i utbredelsen av stamming hos gutter og jenter (Preus, 1987). Det hevdes at gutter er mer utsatt for stamming enn jenter og at jenter oftere vokser av seg stammingen (Ward, 2006). Forskere har ikke kommet til enighet om forholdet i fordelingen av gutter og jenter. Ifølge Ward (2006) er forholdet 2:1, Guitar (2014) presenter både 2,1:1, 3:1 og 5:1 avhengig av alder, mens andre forskere hevder at den kan være så lav som 1:1, men at den derimot øker med alderen til 6:1 (Botterill & Kelman, 2010).

2.3.4 Nevropsykologiske faktorer

Forskere har undersøkt hjernestrukturen til voksne som stammer ved å studere størrelse, tetthet og form på språkområdene i hjernen (Guitar, 2014). Det har blitt foreslått at underliggende strukturelle og funksjonelle ulikheter i hjernen kan relateres til at stammingen bryter ut (Botterill & Kelman, 2010). Forskning som har blitt gjort knyttet til nevrologien tyder på at en konflikt mellom høyre og venstre hjernehalvdel knyttet til talen, kan være årsaken til stamming. Normalt sett er det den venstre hjernehalvdelen som styrer språket, men det har vist seg hos mennesker som stammer, at høyre hjernehalvdel har vært mer aktiv (Alm, 2005).

2.3.5 Talemotoriske ferdigheter

Stamming har blitt presentert som et sammenbrudd i talemotorisk kontroll, noe som har ført til mye forskning på talemotoriske ferdigheter, spesielt hos voksne. Resultatene har vært motstridende, men det kan tyde på at det er forskjeller i prosessene som styrer taleproduksjonen når det gjelder voksne som stammer og de som ikke stammer. Når det kommer til forskning på barn, har resultatene vist at barn som stammer ser ut til å ha reduserte oralmotoriske ferdigheter (Botterill & Kelman, 2010).

Frem til nå har vi sett på faktorer som kan være av betydning for at noen barn utvikler stamming. Vi skal nå løfte frem faktorer som kan være av betydning for om stammingen vil vedvare eller opphører.

2.3.6 Lingvistiske faktorer

Så langt har ikke forskning klart å avdekke noen forskjeller mellom lingvistiske ferdigheter mellom barn som stammer og barns som ikke stammer (Botterill & Kelman, 2010). Derimot kan det tyde på at barn som stammer har større sannsynlighet for å utvikle fonologiske vansker enn sine jevnaldrende som ikke stammer. Forskning har vist at lingvistiske faktorer i seg selv ikke kan utløse stamming, men kan sammen med andre faktorer være av betydning for om stammingen blir vedvarende eller ikke. Barn som stammer har større sannsynlighet for å stamme på lange og mer komplekse setninger enn ved kortere setninger (Botterill & Kelman, 2010).

2.3.7 Psykologiske og emosjonelle faktorer

Mange forskere fortsetter å undersøke betydningen av psykologiske faktorer, spesielt hva temperament har å si for utvikling av vedvarende stamming. Forskerne antyder at det å være sensitiv kan opprettholde eller forverre stammingen, og at barn som stammer er mer følsomme enn sine jevnaldrende (Botterill & Kelman, 2010). Det påpekes blant annet av foreldre som har barn som stammer, at barnet deres er svært sensitivt, sjenert og setter høye standarder for seg selv. Dette kan derfor gjøre at de reagerer lettere på enkelte situasjoner (Botterill & Kelman, 2010). Det er foreslått at barn som stammer kan være mer sensitive for forstyrrelser i sin tale, og derfor reagere på måter som forverrer problemet snarere enn å forbedre det (Botterill & Kelman, 2010). Dette kan gjøre at de er mer sensitive for stress og derfor får spenninger i kroppen (Guitar, 2014). Frykten og angsten for å stamme kan dermed innvirke på livet til den som stammer negativt og livet generelt (Fraser, 2002).

For noen kan følelsene være en trigger for stammingen, mens for andre virker ikke det emosjonelle å ha noen avgjørende rolle (Guitar, 2014). Følelser er antatt å kunne innvirke på talens flyt gjennom banene i sentralnervesystemet som er involvert i motorisk kontroll. De eksakte mekanismene bak effekten som følelser utøver på motorisk kontroll er enda usikkert, men virkningen forskjellige følelser kan ha, er åpenbar både for personer som stammer og personer som ikke stammer. Derimot vil det for personer som stammer bli særlig fremtredende da de har vansker med å opprettholde flytende tale fra før uten ekstra emosjonelle komponenter (van Lieshout, Ben-David, Lipski & Namasivayam, 2014). Stamming har vist seg å være situasjonsbetinget og preget av en utvikling som kan være svært svingende, og ha store periodiske variasjoner (Preus, 1987). Forskning tyder på at talen påvirkes av hvilken situasjon personen er i. En som stammer kan oppleve at i enkelte situasjoner blir stammingen kraftig, mens i andre situasjoner kan stammingen være sterkt redusert eller til og med borte. Det har lenge vært observert at i rolige og trygge situasjoner reduseres stammingen betraktelig (Van Riper, 1973).

2.3.8 Kommunikasjon- og miljøfaktorer

Miljøet har vist seg å spille en viktig rolle når det kommer til barn som stammer. Mange barn kan oppleve å ha et krevende miljø, der det stilles store forventninger og krav som barnet ikke klarer å innfri. Her kan det bli et skille mellom krav og kapasitet (Guitar, 2014). Ulike

forskere har gjennom tidene hevdet at stort press i miljøet, høye krav til barnet og verbale utsagn, kan øke risikoen for å begynne å stamme. Negative opplevelser og tilbakemeldinger fra de rundt kan også være med på å øke risikoen (Ward, 2006). Knyttet til dette hevder Botterill & Kelman (2010) at det har vært mye forskning på dette feltet, men ikke funnet noe bevis for at kommunikasjonen hos foreldre med barn som stammer er noe annerledes enn hos barn som ikke stammer, eller at den har noen rolle i forhold til utbruddet av stamming. Til tross for dette kan det virke som at barn som er predisponert for stamming kan være sårbare i forhold til kommunikasjonen, og dermed oppleve barn-voksen interaksjonen som utfordrende i forhold til taleflyten (Botterill & Kelman, 2010). Barn kan tidlig begynne å sammenligne seg med andre og legge merke til sin egen talemåte. Hvis barna selv opplever at de gjør feil vil dette kunne gjøre barna usikre og de vil kunne føle seg mislykket. Stammingen kan dermed vedvare eller spenningene i kroppen forsterkes (Guitar, 2014).

2.3.9 Stammingens effekt på kommunikasjon

Kommunikasjon kan ifølge Eide og Eide (2007) defineres som en utveksling av meningsfylte tegn mellom minst to parter. Begrepet kommunikasjon stammer fra det latinske ordet “communicare” og betyr å gjøre noe felles eller ha en forbindelse med. I et kommunikasjonsforhold står kommunikasjonspartnerne i gjensidig påvirkning- og utvekslingsforhold til hverandre. Budskapet kan bestå av flere typer signaler og tegn. Disse tegnene, som kan være både verbale og nonverbale, er ofte sammensatte og de må derfor fortolkes. Grunnen er at ordene sjelden er entydige, de kan ha dobbel betydning, være ironisk sagt eller humoristiske. Hvilke signaler som blir sendt og hvordan mottaker tolker disse vil danne grunnlaget for hvordan en tolker situasjonen og kan skape nærhet, avstand, samarbeid, tillit, mistillit og konflikt. Forskjellige personer kan komme til å reagere ulikt på de samme signalene (Eide & Eide, 2007).

Forskere er enige om at stamming er en vanske som kan ha innvirkning på kommunikasjonen. Mange av de som stammer tar som nevnt tidligere i bruk unngåelsesstrategier og nesten alle disse strategiene vil ha en innvirkning på kommunikasjonen (Kamhi, 2003). Eksempler på dette er hvis personer som stammer unngår å bruke enkelte typer ord siden de er redde for at de skal stamme på disse ordene, vil budskapet kunne bli vanskeligere å forstå for mottakeren. Andre faktorer som kan være med på å gjøre kommunikasjons situasjonen vanskeligere for

personer som stammer er manglende blikk-kontakt, unormale hodebevegelser og spenninger eller ansiktsgrimaser (Kamhi, 2003)

2.4 Stammebehandling

En stor andel, opp mot 80 prosent, av de som begynner å stamme som barn vokser stammingen av seg, vanligvis innen fem år etter at stammingen begynte (Lavid, 2003). Ulike typer behandlinger som tar til sikte å bedre stammingen er ikke noe nytt, men synet på stammebehandling har endret seg med tiden. Tidligere var det sagt at det kun var voksne som stammet som var de som var egnet for stammebehandling. I dag vet man at forebyggende tiltak, gjerne indirekte tiltak allerede hos små barn, har vist seg å være en viktig faktor for å unngå at barna utvikler en kronisk stamming (Preus, 1987; Zebrowski, 2003.).

Stammebehandling omfatter alle behandlinger som har som mål å bedre taleflyten hos de som stammer (Preus, 1987). Det finnes mange ulike stammebehandlinger, både direkte og indirekte behandlingsformer. Direkte behandling omfatter all behandling som fokuserer direkte på talemåten og personen som stammer. Indirekte behandling er derimot behandling som forsøker å optimalisere flytende tale ved å endre miljøet til den som stammer, for eksempel foreldre, skole og barnehage (Ward, 2006). Tidligere var det vanlig å dele stammebehandlingene inn i to hovedretninger, Stuttering Management og Fluency Shaping (Max & Caruso, 1997; Prins & Ingham, 2009).

2.4.1 Fluency Shaping

Fluency Shaping forsøker å oppnå flyt ved å redusere stammeøyeblikkene hos en som stammer. Målet er en flytende tale (Prins & Ingham, 2009). Fluency Shaping tar utgangspunkt i at stamming er en lært atferd og baseres på atferdsmodifikasjon (Shapiro, 2011). Fluency Shaping ønsker å fremme en flytende tale ved å eliminere stamming i kontrollerte omgivelser. Dette gjøres ved at flytende tale roses, mens stammeatferd straffes (Shapiro, 2011). Flyt blir gradvis modifisert til en tilnærmet normal talemåte i trygge omgivelser før målet blir å overføre dette videre til personens naturlige kommunikasjonsmiljø (Shapiro, 2011). Teknikkene i Fluency Shaping øker lenden og kompleksiteten på den flytende responsen hos en person som stammer. Først i kliniske settinger, deretter til mer naturlige kommunikasjonsmiljøer for å kunne bytte ut stammeatferd med flytende tale. Så godt som

alle Fluency Shaping programmene for voksne tar i bruk flere ulike teknikker for å kontrollere fonasjon, respirasjon og artikulasjon kombinert med rolig taletempo og stavelser som strekkes ut (Ward, 2006).

2.4.2 Stuttering Management

Stuttering Management har i motsetning til Fluency Shaping ikke som mål å oppnå en flytende tale, men å lære en person som stammer å reagere på stammingen på en rolig måte uten kamp og muskelspenninger. Målet er å redusere reaksjonene knyttet til stammingen og normalisere reaksjonene til stammeøyeblikket (Prins & Ingham, 2009).

Den mest kjente og brukte metoden av alle stammemodifiserende programmer står Charles Van Riper for (Ward, 2006). Et stort fokusområde innenfor denne tilnærmingen er å redusere frykten for å stamme ved å eliminere unngåelsesatferd. Bakgrunnen for at dette har vært et fokusområde er fordi mange av de som stammer har rapportert at de ofte unngår å delta i ulike settinger grunnet redselen for å skulle stamme (Ward, 2006). Hans metode bestod av fire faser, *identification*, *desensitization*, *modification* og *stabilization* (Van Riper, 1973). I den første fasen skal den som stammer analysere, utforske og klassifisere det som karakteriserer sin egen stamming. I fase to, *desensitization*, skal en redusere angst og negative følelser knyttet til stammingen (Van Riper, 1973). Ved å la stammingen forekomme og studere det som skjer, kan den som stammer endre sin talerelaterte atferd, holdninger og følelser samt redusere unngåelsesatferd (Shapiro, 2011). I denne fasen forsøker en å gjøre klienten bedre rustet til å møte motgang knyttet til talemåten. Fase tre, *modification*, forsøker en å avlære klientens gamle vaner, samt lære å stamme på en mer hensiktsmessig måte. Den siste fasen, *stabilization*, har stammingen kommet opp på et slik nivå at den er aksepterende for klienten. I denne fasen skal denne nye måten å stamme på automatiseres (Van Riper, 1973).

Stuttering Management/Modification tilnærminger baserer seg på at stamming er et resultat av strev og unngåelse av ikke-flytende tale, samt at en unngår ord og situasjoner en frykter for å stamme på (Shapiro, 2011). Målet med behandlingen inkluderer å redusere klientens frykt og unngåelsesatferd knyttet til stamming, og på den måten hjelpe klienten til å få et bedre syn på seg selv som en kommunikator og kommunikasjonspartner. Spontan flyt er det ultimate

målet med behandlingen, men kontrollert flyt og akseptabel stamming er sett på som passende mål hvis spontan flyt er uopnåelig (Shapiro, 2011).

2.4.3 Integrated Approach

I dag er det en tilnærming innenfor stammebehandling som kombinerer teknikker fra begge metodene. Denne metoden kalles Integrated Approach, der en blant annet finner Barry Guitar (Ward, 2006). Ifølge Shapiro (2011) vil den mest effektive behandlingen for den enkelte ofte være en kombinasjon mellom Stuttering Management og Fluency Shaping. Det er derfor viktig at behandlere har kompetanse til å kunne kombinere disse to metodene for å tilpasse det til hver enkelt klient (Shapiro, 2011). Videre hevder Shapiro (2011) at en tydelig kandidat for Fluency Shaping har et positivt selvbilde i kommunikasjon og later til å ikke være påvirket av negative følelser til tross for stammingen sin. En klar kandidat for Stuttering Management på den andre siden har klare trekk av dårlig selvbilde når det gjelder kommunikasjon, og virker å ha negative følelser knyttet til stammingen sin. I realiteten viser de aller fleste som stammer trekk innenfor begge metoden og derfor vil en kombinasjon av disse være hensiktsmessig for mange (Shapiro, 2011).

2.4.4 Gruppeterapi

Gruppeterapi kan gjennomføres både for eldre skolebarn, ungdommer og voksne og har flere fordeler for de som stammer (Ward, 2006). For det første får de som stammer møte noen med samme vanske som de selv, slik at de ikke lenger opplever å være den eneste som stammer. For det andre kan de som stammer oppleve økt selvtillit siden de er i et trygt miljø der deres tale ikke skiller seg så mye ut blant de andre deltakere. Selv om gruppeterapi har flere fordeler passer ikke gruppeterapi for alle. Selv om gruppetimer kan fungere bra for mange er det stilt spørsmål rundt hvor bra man kan legge til rette for den enkelte i gruppetimer, der det argumenteres for at dette kan gjøres bedre i en-til-en situasjon (Ward, 2006).

2.4.5 Kognitiv atferdsterapi

Kognitiv atferdsterapi, på engelsk kalt Cognitive Behavior Therapy, er en samlebetegnelse for flere metoder som har til mål å behandle uønsket atferd og dysfunksjonelle følelser. Ved å gi personene som stammer systematiske og målorienterte teknikker for å kunne endre de

underliggende forholdene (Jaksic & Onslow, 2012). Ifølge Guitar (2014) kan kognitiv atferdsterapi være en god metode for de som stammer for å kunne lære seg å endre følelsene og tankene knyttet til tale, lyttere og til situasjoner. Hvor negative assosiasjoner kan knyttes til å bli mer positive. På denne måten kan de som stammer lære å forstå sine tanker, samt få forståelse for hvordan tankene deres vil kunne innvirke på hvordan de reagerer og føler (Guitar, 2014). Kognitiv atferdsterapi er ifølge Lavid (2003) symptombasert teori som omfatter både atferds teori og kognitive prosesser.

2.4.6 Behandling med fokus på kommunikasjon

Ifølge Kamhi (2003) vil det være gunstig for en person som stammer å bli veiledet i hvordan en kommuniserer på en best mulig måte. Grunnen til dette er at mange som stammer kan oppleve kommunikasjon med andre som en utfordring og oppleve at mottakeren ikke har tid eller virker interessert i det de har å si. Dette kan føre til at de blir isolert og unngår kommunikasjonssituasjoner. Kamhi (2003) skriver videre at de som stammer bør ha effektiv kommunikasjon som et langsiktig mål og at det å bli flytende vil være en av faktorene for å komme dit. Mange av de som stammer og opplever kommunikasjon som vanskelig kan unngå å ha blikkontakt med den personen de snakker med. Forskning har vist at det kan bli vanskeligere og høre på, og selv se på personen som snakker, hvis personen ikke ser på deg. Dette kan skape usikkerhet hos begge parter på samme måte som hodetiltning og andre typer atferd kan forstyrre kommunikasjonen, slik at budskapet kan bli vanskelig å forstå for mottaker. Hvis en ikke fokuserer på kommunikasjonsaspektet i stammebehandling kan det føre til dårligere langtidsprognose for resultatet av stammebehandlingen for de som stammer (Kamhi, 2003).

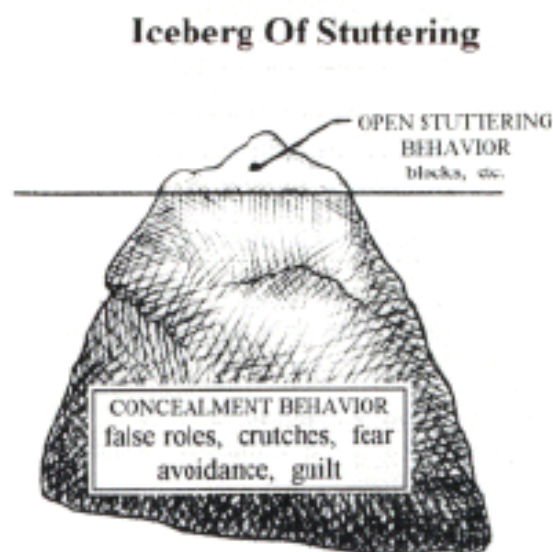
2.4.7 Behandlerens rolle

Ifølge Shapiro (2011) er behandleren en av de viktigste, hvis ikke den viktigste faktoren for resultatet av stammebehandlingen. Hvor dyktig en logoped er vil selvfølgelig variere og det samme gjelder noen personlige egenskaper som ser ut til å være av vesentlig betydning for å kunne oppnå en vellykket behandlingssituasjon (Guitar, 2014; Shapiro, 2011) Dette er egenskaper som empati, varme, å være genuin og personlig magnetisme. Med empati menes det at en kan sette seg inn i den andres ståsted og forstå situasjonen, men at en likevel er objektiv og kan se alle sidene av stammingen. I sitt forsøk på føle det klienten føler må en

ikke la disse følelsene bli for sterke slik at en mister perspektivet og objektiviteten. Med varme menes det at logopeden bør vise klienten forståelse, vennlighet og respekt (Shapiro, 2011). Det å være genuin handler om at en som behandler bør være aksepterende, samt ha evne til å være tro mot seg selv samtidig som man opprettholder profesjonaliteten og viser selvtillit. For å danne en relasjon basert på tillit må behandleren vise at han er kompetent og profesjonell. Det er også viktig å dele et realistisk og optimistisk bilde av situasjonen slik at det dannes håp hos klienten (Shapiro, 2011).

2.4.8 Å gå fra offer til seierherre

Ifølge Sheehan (1970) kan en sammenligne stamming med et isfjell med hovedtyngden under havoverflaten (se figur 2). Den delen av stammeatferden som andre mennesker ser og hører tilhører den delen som ligger over havoverflaten, altså den lille delen. Den største delen som ligger under havoverflaten derimot, er det som ikke er direkte synlig for omgivelsene. Her finner en følelser som skam, skyld, og frykt (Sheehan, 1970). Hvis en klarer å vise seg selv som en som stammer for omverden vil dette i seg selv ha en terapeutisk effekt. På denne måten vil isfjellet ifølge Sheehan (1970) smelte raskere. Siden en vet at mange som stammer sliter med nettopp disse følelsene vil det ifølge Shapiro (2011) være et viktig mål for stammebehandling å få den som stammer til å endre syn på seg selv fra å være et offer til å bli en seierherre.

Figur 2 Sheehans isfjellmodell (mnsu, 2016).

2.5 Livskvalitet

Livskvalitet, er et stort, overordnet begrep som kan defineres på ulike måter. Vi har valgt å legge tyngden på Verdens helseorganisasjon (WHO) sin definisjon av livskvalitet siden denne definisjonen later til å gå igjen i en stor del av forskningslitteraturen. Verdens helseorganisasjon definerer begrepet livskvalitet slik: *“an individual’s perception of their position in life in the context of the culture and value systems in which they live, and in relation to their goals, expectations, standards and concerns”* (Skevington, Lofty & O’Connell, 2004, s. 299). Livskvalitet omfatter altså hvordan en person opplever seg og sin posisjon i livet med tanke på egne og andres forventninger, oppnåelse av ulike mål og bekymringer. Ut i fra denne definisjonen kan en se at det er flere faktorer som kan være av betydning for livskvaliteten til en person. Bajaj et al. (2014) skriver at livskvalitet omfatter fysisk og psykisk helse, selvstendighet og sosiale relasjoner. Andre forfattere har kommet frem til at emosjonell funksjon, sosial funksjon, fysisk funksjon og hvilken rolle en har i samfunnet er viktige for livskvaliteten (Bramlett, et al., 2006). Næss, Mastekaasa, Moum og Sørensen (2001) definerer livskvalitet slik: *“En persons livskvalitet er høy i den grad personenes bevisste kognitive og affektive opplevelser er positive og lav i den grad personenes bevisste kognitive og affektive opplevelser er negative.* Livskvalitet er en tilstand hos den enkelte og er forbundet med det å ha det bra og oppleve en grunnstemning av glede (Fugelli, 2009).

2.5.1 Stammings innvirkning på livskvaliteten

Stamming er som nevnt tidligere, en tale- og kommunikasjonsvanske som vil kunne innvirke på personer som stammer, og deres kommunikasjon med andre (Bajaj et al., 2014). Stamming kan innvirke på mange sider av en persons liv. Mange som stammer opplever negative reaksjoner knyttet til stammingen sin, vansker med å kommunisere i viktige sammenhenger og nedsatt mulighet for å oppnå sine mål i livet (Yaruss, 2010). Personer som stammer har rapportert om flere ulike følelser knyttet til stammingen sin, som en respons av reelle eller innbilte reaksjoner fra omverden på deres tale (Yaruss, 2010). Dette er kognitive reaksjoner som sinne, følelse av hjelpeløshet, redsel, angst, flauhet, og dårlig samvittighet knyttet til følelsen av at de skulle gjort mer for å bli kvitt stammingen sin. Samt opplevelse av frustrasjon. Følelsene som personene som stammer kan kjenne på har ikke bare innvirkning på kommunikasjonssituasjoner, men vil også kunne være med å innvirke på personens

velbefinnende (Bajaj et al., 2014). Som igjen kan innvirke på livene til de som stammer på en negativ måte fordi det å stamme kan oppleves som redselsfullt og ubehagelig. Det kan føre til at personene trekker seg tilbake og holder seg for seg selv, og på denne måten innvirker stammingen på personenes relasjoner. Stammingen regnes som en funksjonsnedsettelse hvis den oppleves som et hinder for personen som stammer, når det kommer til å oppnå sine mål og når det kommer til hverdagslige behov (Bajaj et al., 2014).

Ifølge Bajaj et al. (2014) rapporterer forskere om fem karakteristiske trekk som later til å gå igjen hos voksne som stammer. For det første er mange av de som stammer sjenerte og unngår sosiale settinger (Boyle, 2015). Flere unngår kommunikasjon i mange situasjoner grunnet frykt for at noen skal le av dem eller at de skal bli misforstått. De andre egenskapene som er sett hos mange som stammer, er deres manglende evne til å uttrykke sinne på en åpen måte grunnet frykt for å stamme. For det tredje opplever mange av de som stammer depresjon som et resultat av stammingen (Bricker-Katz et al., 2009). Det fjerde kjennetegnet er at mange som stammer opplever skyld for at de burde ha gjort mer for å unngå stammingen, mens det siste kjennetegnet er frykt, som er det kjennetegnet flest voksne som stammer rapporterer (Bajaj et al., 2014).

Noe forskning har vist at stammingen kan bli mindre fremtredende etter hvert som de blir eldre. Forskning gjort med eldre viser at stammingen ikke påvirker personene som stammer i like stor grad som den gjorde da de var yngre. Etter hvert som personene ble eldre ble deres forhold til stammingen mindre negativ, og de følte mindre press til å skulle være flytende i talen (Bricker-Katz et al., 2009). Hos yngre voksne derimot viser forskning at negative opplevelser knyttet til tale og kommunikasjon vil kunne skape negative holdninger til å kommunisere med andre. Dette vil kunne være med på å forverre tilstanden i situasjonen (Bricker-Katz et al., 2009).

2.5.2 Stamming og angst

Unge voksne som stammer kan utvikle angst som følge av stammingen. Angsten kan manifestere seg i sosial fobi eller frykt for negativ evaluering, som kan medføre at de unngår situasjoner som legger press på taleferdighetene (Bricker-Katz et al., 2009). For personer som

stammer vil angsten ofte være assosiert med tanken på talen, eller i selve taleøyeblikket. Forholdet mellom stamming og angst har lenge opptatt forskere og behandlere som arbeider med personer som stammer uten at de har klart å finne den rette sammenhengen (Bricker-Katz et al., 2009). Tidligere har forskning hevdet at stamming er en angstbasert sykdom, og at det er på grunn av høyere angstnivå at personene stammer. Dette har den nyere forskningen fordrevet grunnet funn som viser at personer som stammer, i utgangspunktet ikke har høyere angstnivå enn personer som ikke stammer. Derimot kan stammingen i seg selv sees å være en faktor som vil kunne øke angstnivået (Bricker-Katz et al., 2009).

Likevel har mange studier vist at det ser ut til å være en betydelig forskjell i angstnivået til en person som stammer og en som ikke stammer. De fleste personer som stammer har et høyere angstnivå enn personer som ikke stammer (Craig et al., 2009). Forskning har også kommet frem til at de som stammer lettere kan utvikle dårlig mental og fysisk helse. Dette fordi de som stammer kan oppleve det å skaffe seg et yrke, og det å prestere godt språklig i yrkeslivet, kan oppleves som en stor utfordring. Dette kan igjen føre til et negativt tanke sett om seg selv og hva de presterer (Craig et al., 2009). Studien viser at stamming innvirker på vitalitet, sosial, emosjonell og mental funksjon negativt. Det har også vært hevdet at personer som oppsøker stammebehandling er de som er mest engstelige og at det er derfor de er overrepresentert, og at de som ikke oppsøker stammebehandling er mindre engstelige. Undersøkelser har vist at dette ikke stemmer. I en undersøkelse der de testet både personer som stammet som deltok og ikke deltok i stammebehandling, var det ikke stor forskjell på angstnivået (Craig et al., 2009). Blumgart et al. (2010) utførte en undersøkelse for å finne ut sammenhengen mellom sosial angst og stamming. Gjennom sin forskning kom de frem til at stamming har en stor innflytelse på sosial angst, og at voksne som stammer har større sannsynlighet for å utvikle sosial angstlidelse, også kalt sosial fobi, enn de som ikke stammer (Blumgart et al., 2010). Stamming kan innvirke på livskvaliteten hos personer som stammer ved at den innvirker på sosial, emosjonell og mental helse.

2.5.3 Miljøet rundt personer som stammer

Miljøet rundt personer som stammer kan være med å innvirke på hvordan personene opplever seg selv som person og hvordan omverden opplever dem. Det er mange faktorer som spiller inn når det kommer til livskvalitet for mennesker både med og uten stamming. Michael P.

Boyle publiserte i 2015 en forskningsartikkel der han undersøkte hvilke faktorer som ser ut til å være av større betydning for livskvaliteten til personer som stammer. Variablene som her ble undersøkt, var sosial støtte, selvstendighet, deltakelse i selvhjelpsgrupper og gruppeidentifikasjon. Resultatet av forskningen viste at høyere grad av selvfølelse og støtte fra familien hadde positiv innvirkning på livskvaliteten (Boyle, 2015). Deltakelse i selvhjelpsgrupper ser også ut til å innvirke på livskvaliteten positivt. Grunnen til dette kan ifølge Boyle (2015) være at de gjennom å delta på slike grupper opplever å være en del av et fellesskap og kan skape sosiale kontakter. Sosial støtte var av stor betydning for hvordan personene som stammet opplevde livskvaliteten sin, spesielt støtte fra familie og venner opplevdes som viktig. Ut i fra dette kommer Boyle (2015) med en oppfordring om at familie og venner bør integreres i behandlingen hos de som stammer.

Bricker-Katz et al. (2009) hevder at effektiv kommunikasjon er viktig for alle aldre, og etter som personene blir eldre blir effektiv og suksessfull kommunikasjon nødvendig for å kunne delta i hverdagslige aktiviteter som involverer personlige relasjoner, yrkesrelasjoner, sosiale relasjoner og ikke minst å opprettholde selvstendighet (Bricker-Katz et al., 2009). Forskning har vist at stamming hos mange kan fremme ubehag og vanskeligheter knyttet til skolegang med fremføringer og prestasjoner, og senere med å finne et yrke og utføre krevende språklige oppgaver (Koedoot et al., 2011).

2.5.4 Mobbing

Barn og ungdom med ulike vansker har lettere for å bli mobbet av sine jevnaldrende enn de som ikke har vansker. Et forskningsprosjekt utført av Blood, Blood, Tramontana, Sylvia, Boyle og Motzko (2011) fant ut at ungdom som stammer hadde større sannsynlighet for å bli mobbet enn de som ikke stammet. Blood et al. (2011) undersøkte også hvilke følger mobbingen kunne få for de som stammet. De kom frem til at de elevene som ble mobbet hadde lavere selvtillit, var mindre fornøyd med livet og mindre optimistiske enn de som stammet og som ikke opplevde mobbing. Det å bli mobbet kan føre til utfrysning, avvisning av jevnaldrende, isolasjon, og vil kunne føre til langvarige psykiske vansker fordi jevnaldrende barn og ungdom spiller en viktig rolle for ungdommer.

2.5.5 Informasjon og kunnskap

God informasjon om hva stamming er og hvilke utfordringer dette kan medføre, vil være nyttig for omgivelsene. I et forskningsprosjekt utført av Michelle Klompas og Eleanor Ross (2004) som tok for seg 16 voksne som stammet, kom de frem til at for 6 av disse personene hadde ikke stammingen innvirkning på deres relasjon til lærere, mens for de resterende 10 hadde stammingen innvirkning. Noe som kan sees i sammenheng med deres forståelse av hva stamming er, og hvordan man kan legge til rette for de som stammer (Klompas & Ross, 2004)

2.5.6 Behandling med fokus på bedring av livskvalitet hos de som stammer

Yaruss (2010) konkluderer med i sin forskningsrapport at stammingen innvirker på mye mer enn en persons mulighet til å produsere ord med riktig taletempo, rytme og mykhet. Stamming kan ha stor innvirkning på personens liv, dette fordi stamming blir sett på som en kommunikasjonsvanske som innvirker på flere aspekter. For menneskene rundt den som stammer kan det mest åpenlyse trekket ved vansken være det som kan observeres, som repetisjoner, forlengelser og blokkeringer. For den som stammer kan det derimot være følelsene knyttet til stammingen som frykt, angst og skam som kan virke å være den største utfordringen. Derfor bør en når en skal vurdere om behandlinger har effekt vurdere andre kriterier enn bare om det er bedre flyt i talen. En persons livskvalitet bør derfor utgjøre en viktig del av stammebehandlingen (Yaruss, 2010). Boyle (2015) hevder at mange personer som stammer selv ikke er klar over aspektet med livskvalitet, og hva som er med på å innvirke på livskvaliteten deres. De kan ofte ha et fokus med behandlingen knyttet til det å oppnå flyt i talen. Logopeder som behandler personer som stammer bør veilede personer som stammer gjennom behandlingene, om hva som innvirker på livskvaliteten og hvordan den kan endres til det bedre (Boyle, 2015).

2.5.7 Akseptere stammingen

Det å akseptere seg selv blir definert som en persons evne til å tilpasse seg realistiske mål og akseptere sin vanske eller situasjon. Aksept kan være en viktig og funksjonell respons når ulike situasjoner krever justeringer og tilpasninger (Plexico, Manning & Levitt, 2009).

Forskere har kommet frem til at hvis personer skal lære å akseptere seg selv, og kunne legge grunnlaget for en langsiktig endring, må skillet mellom synet på seg selv som en ikke-flytende person og det ideelle, reduseres (Plexico et al., 2009). Gjennom forskningsprosjekter

har det kommet frem at når personer som stammer begynner å se stammingen sin i et større perspektiv, øker deres mulighet til å danne seg en forståelse om at stammingen ikke trenger å være med å definere dem som personer (Plexico et al., 2009). De aksepterer på denne måten at stammingen er til stede, men at stammingen spiller en mindre rolle enn tidligere. Forskere har også kommet frem til at det er lettere å akseptere seg selv med økt livserfaring. Stammingen oppleves på den måten som en del av livshistorien og ikke som en betydelig del av hvem de er som personer. Personer som er mer aksepterende til stammingen sin har også større sannsynlighet for å beskrive positive sider ved å være en person som stammer (Plexico et al., 2009).

3 Forskningsdesign og metodevalg

I denne delen vil vi gå inn på valg av metode og hvilke valg og utfordringer vi har stått ovenfor i arbeidet med vårt prosjekt. Vi vil her forklare valg av forskningsdesign, valg av vitenskapelig ståsted, hvordan vi har valgt ut informanter og etiske problemstillinger som har oppstått underveis i arbeidet med masteroppgaven.

Samfunnsvitenskapelig forskning deles gjerne i to hovedretninger, der den ene retningen er kvalitativ- og den andre retningen er kvantitativ forskningsmetode. Grovt forklart vil den kvantitative metoden strebe etter å generalisere resultat og krever derfor et større antall forskningsdeltakere, mens den kvalitative forskningen ønsker å gå i dybden på opplevelsene til noen få forskningsdeltakere. Dette for å kunne få en dypere forståelse for deres erfaringer og opplevelser (Thagaard, 2013).

3.1 Metodevalg

Vi har i vårt prosjekt valgt å forske kvalitativt. Dette var ikke noe som vi hadde klart for oss da vi startet prosessen, men noe som ble et naturlig valg etter tema og utforming av problemstilling. Problemstillingen vår tar for seg voksne mennesker som stammer. Personer som stammer har vist seg å være en liten gruppe. Vi oppdaget derfor at det ville lønne seg å forske kvalitativt, fordi det å få nok informanter til et kvantitativt spørreskjema kunne vise seg å bli en utfordring. Vi ønsket å få svar på hvordan stamming kan innvirke på livskvaliteten hos et menneske, samt hvordan personer som stammer opplever stammebehandlingen de har vært igjennom og om denne har hatt betydning for bedring av livskvaliteten. Vi er ute etter informantenes opplevelser, tanker, erfaringer og følelser knyttet til dette. Her stiller den kvalitative forskningsmetoden sterkt (Thagaard, 2013). Valget ble derfor kvalitativ metode.

Postholm (2010) skriver at det å forske kvalitativt vil si at en prøver å forstå deltakernes perspektiver ved at en retter blikket mot menneskers handlinger i sine naturlige kontekster. Det bildet som så blir dannet vil selvsagt være farget av forskerens teoretiske ståsted. Forskerens egne erfaringer og refleksjoner vil med andre ord være med på å påvirke hvilket fokus forskningen får. For vårt prosjekt la ikke våre erfaringer føringer i så stor grad, dette fordi vi ikke selv hadde mye erfaring på dette feltet, men teorien vi har tilnærmet oss gjennom

undervisning var med på å legge føringer for vårt utgangspunkt for prosjektet samt utformingen av dette. Postholm (2010) skriver videre at kvalitativ forskning kan omhandle handlingspraksis selv om praksisen i seg selv ikke blir forsket på. Dette kalles fenomenologisk forskning der deltakerne blir intervjuet om sine erfaringer knyttet til fenomener.

3.2 Vitenskapelig tilnærming til prosjektet

Vi har valgt å ha et fenomenologisk og hermeneutisk ståsted i vår masteroppgave.

Fenomenologien bygger på Edmund Husserls metode og filosofi. Hans filosofi går ut på at det primære studieobjektet er bevisstheten og tar for seg hvordan fenomener fremtrer for oss fra et førstepersonsperspektiv (Tjora, 2010). Fenomenologi forsøker å oppnå en dypere forståelse og mening i erfaringene til enkeltpersoner. Interessen i forskningen ligger på hvordan informantene opplever verden og den ytre verden er bare i bakgrunnen (Thagaard, 2013). Postholm (2010) skriver at fenomenologiske studier forsøker å beskrive den meningen mennesker legger i en opplevelse knyttet til bestemte erfaringer rundt et fenomen.

Ifølge Thagaard (2013) er hermeneutikk det å fortolke personers handlinger ved å utforske en dypere mening enn det som først virker innlysende. I hermeneutisk tenkning kan et fenomen tolkes på flere måter, det finnes ingen egentlig sannhet (Thagaard, 2013). Mening kan ifølge hermeneutikken bare forstås i lys av helheten, men også at helheten forsøkes tilpasset delen (Dalen, 2011). Gjennom vår analyse har vi forsøkt å ikke legge til mer enn det informantene selv skriver. Gjennom tolkning av utsagnene til informantene og tolkning av teori har vi forsøkt å få frem ny forståelse av det vi undersøker.

Under vårt arbeid med forskningsprosjektet har vi tilnærmet oss kunnskap gjennom både teori og empiri. Vi har gjennom vår analyse sett resultatene i lys av den teorien vi har tilnærmet oss tidligere i prosessen. Deretter tolket resultatene og forsøkt å sette de i en større sammenheng, for å se en større helhet. Vi har så lett etter ny teori som kan knyttes til de resultatene vi har funnet. På denne måten tilpasses delen en større helhet, og helheten forsøkes tilpasset delen. Derfor blir det et vekselvirkende samspill, en hermeneutisk spiral (Dalen, 2011). Når en ser

det informantene ytrer i lys av teori om stamming, stammebehandling og livskvalitet dannes en forståelse av en større sammenheng.

Når det kommer til forskning er det to ulike måter å forske på, deduktiv og induktiv. Deduktiv forskning refererer til forskning som er teoridrevet, eller slutter fra en generell regel til et enkelt tilfelle. Induktiv referer til forskning som er basert på empiri, eller når en slutter fra et begrenset antall til en generell regel (Tjora, 2010). Ifølge Postholm (2010) vil forskeren i kvalitativ forskning fokusere på deltakerne sine perspektiver og dette vil ha betydning for om forskerens antakelser opprettholdes eller forkastes, og om nye forhold som ikke forskeren hadde sett for seg oppstår. På denne måten foregår det en interaksjon mellom deduktiv og induktiv forskning. Gjennom interaksjonen mellom sine antakelser og data vil forskeren utvikle sin forståelse av forskningsdeltakerens meningsuttalelser og forskningsfeltet (Postholm, 2010).

Gjennom vårt arbeid med studien har vi tatt utgangspunkt i forskningen på fagfeltet for å forme en førforståelse å arbeide ut i fra. Resultatene fra analysen har blitt sett i lys av denne teorien. Samtidig har resultatene fra analysen vært styrende for den teorien som har blitt opprettholdt og teorien som ikke har vært relevant for resultatene våre har blitt forkastet. Vi opplevde også å få frem temaer vi ikke hadde sett for oss på forhånd. Et eksempel på dette var temaet som omhandlet logopedens rolle. Det kom frem gjennom analysering av datamaterialet at informantene hadde ulike opplevelser, og erfaringer knyttet til samarbeid med logopeden sin. Derfor har informantene løftet frem betydningen av kommunikasjon og relasjon som en viktig faktor med tanke på stammebehandling. På denne måten har det vært en interaksjon mellom induksjon og deduksjon i vår forskningsprosess. Videre har vi hatt med oss problemstillingen vår gjennom hele prosessen, og brukt den som utgangspunkt. Vi har hele tiden hatt fokus på hvordan informantene opplevde at stammingen og stammebehandlingen innvirket på livskvaliteten. Gjennom hele analysen har vi vært opptatt av å drøfte informantenes besvarelser knyttet til likheter og ulikheter, og drøftet dette opp mot teori for å sette det i en større helhet. På denne måten fungerte problemstillingen som en hermeneutisk spiral (Postholm, 2010).

3.3 Forskningsdesign

Vi bestemte oss tidlig i prosessen å benytte oss av intervju som forskningsdesign. Årsaken er at intervju har som mål å innhente omfattende og fylldig informasjon rundt hvordan mennesker selv opplever sin livssituasjon, og hvilke perspektiver de har på de ulike temaene som blir drøftet (Thagaard, 2013). Innenfor fenomenologien blir dermed intervju et hensiktsmessig verktøy for å samle inn data fordi det har til hensikt å samle inn informantenes opplevelser og erfaringer (Postholm, 2010). Intervju gjennom samtale ble etter vår oppfatning det mest hensiktsmessige verktøyet å ta i bruk for å samle inn våre data. Dette fordi vi ønsket å få tilgang til tanker og refleksjoner om opplevelser som har funnet sted tidligere, og ikke å observere en hendelse som finner sted her og nå. Postholm (2010) skriver at gjennom å intervju mennesker kan en få tak i informasjon om en persons liv, som vil kunne være utfordrende å få tak i på andre måter. Det var i utgangspunktet planlagt å gjennomføre et semistrukturert intervju, grunnet muligheten for å endre rekkefølgen på spørsmålene underveis og stille oppfølgingsspørsmål om nødvendig. Det er ifølge Thagaard (2013) det som gjør denne intervjuformen fleksibel og det som er mest vanlig å ta i bruk i kvalitative metoder.

3.4 Utvalg

Vår problemstilling tar for seg stamming, stammebehandling og livskvalitet. Vi ønsket derfor å invitere voksne som har stammet i flere år, og som hadde vært gjennom en form for stammebehandling over en lengre periode, til å delta i vår studie. Vårt utvalg ble bestående av seks informanter i alderen 18-50 år. Grunnen til at vi valgte voksne, og ikke barn eller ungdom, til vår studie, er at voksne har vært gjennom flere faser i livet der stammingen kan ha vært med å innvirke på utfallet av deres opplevelser. De voksne kan ha forsøkt behandling i ulik alder og kan sitte med kunnskap, refleksjoner og opplevelser som vil være av interesse for vårt forskningsprosess. De har mulighet til å se stammingen og behandlingen i lys av ulike aldre og dette mener vi er relevant for å kunne besvare vår problemstilling. Vi ønsket å få mulighet til å innhente deres refleksjoner over opplevelsene de har vært igjennom knyttet til stammingen og betydningen av stammebehandlingen.

3.4.1 Utvalgskriterier

Kvalitative studier velger deltakere som har kvalifikasjoner og egenskaper som er vesentlige for problemstillingen (Thagaard, 2013). Vi hadde to utvalgskriterier når vi valgte informanter. Det første var at personene måtte være i alderen 18-50 år. Grunnen til at nettopp denne alderen ble valgt var at vi ville at de skulle ha passert 18 år slik at personene var myndige, og selv kunne bestemme om de ønsket å delta i vår studie. Vi ønsket ikke at personene som skulle delta i vår undersøkelse var over 50 år. Dette var fordi vi ønsket at det ikke har gått betydelig tid siden de har deltatt på behandling. Siden det kan være vanskelig å huske langt tilbake i tid og det kan ha vært en annen tilnærming til stamming da de var yngre.

Det andre kriteriet var at alle informantene måtte ha gjennomført stammebehandling. Årsaken var at vi var ute etter personer som stammer sine refleksjoner og tanker om stammings og stammebehandlingens innvirkning på livskvaliteten. Da måtte de ha vært til stammebehandling slik at de kunne reflektere rundt sine erfaringer. Dette fordi vi ønsket at de skulle vurdere sin stamming før og nå, og om den påvirker livskvaliteten i lik grad etter fullført stammebehandling. I utgangspunktet var tanken generell behandling, men ut ifra svarene til informantene kom det frem at alle har vært hos logoped og vi vil derfor når vi bruker begrepet *stammebehandling* referere til behandling hos logoped.

3.4.2 Rekruttering av informanter

Det at det kun er 1 % av befolkningen som stammer, gjør at dette er en liten gruppe og at det å finne nok informanter, kan være utfordrende. En annen viktig faktor er at stamming er en vanske som kan føre til at den som stammer opplever det som utfordrende å stille til intervju, og derfor ikke melde seg. Vi fikk kun et fåtall av informanter ved kontakt gjennom bekjente, vi så oss derfor nødt til å endre vårt forskningsdesign. Da en av informantene la inn et ønske om å få lov til å svare på spørsmålene våre via e-post, på grunn av en hektisk hverdagssituasjon, bestemte vi oss for å åpne for at alle informantene kunne svare over e-post. Vi la ut informasjon om prosjektet og invitasjon til å delta på sosiale medier, som for eksempel NIFS, Norsk interesseforening for stamme sin facebook-side og fikk til slutt våre seks informanter.

3.5 Endring av forskningsdesign

Ettersom vi så oss nødt til å endre intervjuformen fra samtale til e-post, endret vi samtidig fra et delvis strukturert intervju til et mer strukturert intervju. Et strukturert intervju er et planlagt og formelt intervju, der den som intervjuer stiller alle forskningsdeltakerne samme serie av spørsmål som er utformet i forkant av intervjuet. Det blir på denne måten mindre fleksibilitet i måten svarene gis (Postholm, 2010). Siden et strukturert intervju ikke gir samme muligheter for å stille oppfølgingsspørsmål underveis, forhørte vi oss om muligheten for å stille disse spørsmålene i ettertid hvis det ble nødvendig, noe informantene var positive til. Denne måten kan minne om det kvantitative intervjuet som baserer seg på spørreskjema, men i motsetning til denne metoden er spørsmålene her åpne uten svaralternativer som er formulert på forhånd (Johannessen, Tuft og Christoffersen, 2010). Formålet med strukturerte intervjuer er å kunne avdekke forskningsdeltakerens verdener på en så objektiv måte som mulig. Derfor skal forskeren unngå å påvirke forskningsdeltakerne i intervjusituasjonen. Dette har vi vært opptatt av under gjennomføringen av våre intervjuer, fordi vi ønsker informantenes reelle tanker og følelser knyttet til stammingens og stammebehandlingens innvirkning på livskvaliteten. Vi ønsker derfor ikke at de skal svare det de tror vi ønsker å høre. En fordel ved å velge strukturert intervju er at svarene en får fra informantene er lett sammenlignbare siden informantene har gitt svar på de samme spørsmålene (Thagaard, 2013).

3.6 Intervjuguide

En intervjuguide omfatter ifølge Dalen (2011) spørsmål og sentrale temaer som har til hensikt å til sammen dekke de sentrale områdene studien prøver å belyse. Intervjuguiden vår ble utarbeidet med utgangspunkt i de tre temaene problemstillingen tar for seg: stamming, stammebehandling og livskvalitet. Bakgrunnen for valg av disse temaene var tilnærming av teori på fagfeltet i forkant av utformingen. Under hvert tema delte vi inn i kategorier der vi utformet åpne spørsmål, noe som vil være hensiktsmessig ifølge Thagaard (2013). Det er flere grunner til at vi opplevde det som viktig å stille åpne spørsmål i vår studie. For det første har informantene ulike opplevelser og erfaringer som vi ønsket å fange opp. For det andre var det av betydning for at informantene skulle få utdype det de selv opplevde som viktig. For det tredje fordi vi ønsket å få så utfyllende svar som mulig for at oppfølgingsspørsmål ikke skulle være nødvendig i like stor grad. For oss var det av betydning siden vi ikke fikk samme mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål underveis. Der vi opplevde det som spesielt

nødvendig i intervjuguiden presiserte vi også ønske om at de skulle utdype sine svar ved å skrive “gjærne utdyp her”. Dette var spørsmål som vi opplevde som spesielt viktig å få utfyllende informasjon om, for eksempel spørsmålene knyttet til stammebehandling der vi var interessert i å finne ut hva de har vært gjennom og hvordan de opplevde situasjonen. Som nevnt over i kapittel 3.5 ble det for oss naturlig å velge strukturert intervju siden vi sendte spørsmålene over e-post, og intervjuet fungerte på lik linje som et spørreskjema der informantene fylte ut sine svar i bokser. Forskjellen mellom spørreskjema og måten vi gjorde det på var at vi ønsket mer utfyllende svar.

Intervjuguiden kan sees på vedlegg: 3

3.7 Gjennomføring av intervju via e-post

Etter hvert som informantene begynte å melde sin interesse for å delta i vår studie, sendte vi først ut informasjonsskrivet slik at vi var sikre på at informantene fikk den informasjonen de trengte. Samt at vi fikk bekreftet deres ønske om å delta i prosjektet. Deretter ble en e-post med intervju spørsmålene sendt til hver enkelt informant med en frist på rundt to uker, litt avhengig av når i prosessen de meldte sin interesse. Informantene hadde underveis mulighet til å ta kontakt og stille spørsmål hvis de opplevde noe som uklart.

3.7.1 Fordeler ved gjennomføring av e-post intervju

Det å velge å gjennomføre intervjuet over e-post har hatt både fordeler og ulemper (Braun & Clarcke, 2013). Ved å gjennomføre intervjuet over e-post har vi nådd ut til flere informanter, i alt seks informanter. På denne måten har det ikke vært nødvendig å avtale tidspunkt for en samtale som begge parter må sette av tid til. Informantene har hatt mulighet til å svare over flere dager over et gitt tidsrom, og i mye større grad kunnet tenke grundig over svarene sine i forhold til hva de kunne fått mulighet til i en muntlig setting. Da svarene gjerne må komme litt raskere. Dette har ført til at informantene har fått god tid til å sette seg inn i spørsmålene og lese over flere ganger hvis ønskelig. En annen fordel er at de har hatt mulighet til å selv lagre intervjuet med sine svar på sin egen datamaskin, slik at de kan gå tilbake i svarene sine hvis ønskelig. Dette kan være med å skape en trygghet for informantene siden de lettere kan kontrollere sine egne svar (Braun & Clarcke, 2013). Det kan være en fordel å ta i bruk intervju over e-post der temaene som drøftes kan oppleves som sensitive for informantene.

Det å stamme kan for mange oppleves som sensitivt og vanskelig, og det kan derfor være lettere å være ærlig og gi utdypende svar over e-post der en ikke kan se mottakeren. Dette kan gi oss mange gode og utdypende svar om vanskelige temaer (Kvale & Brinkmann, 2015). Tjora (2010) skriver at et intervju over e-post kan fungere på en god måte hvis informantene er engasjerte i temaene som drøftes. Det opplevde vi at våre informanter var.

3.7.2 Ulemper ved gjennomføring av e-post intervju

Det kan også oppstå noen utfordringer knyttet til det å gjennomføre e-post intervju. For det første stilles det krav til informantens skriftlige kommunikasjonsevne. Dette er viktig for å sikre utfyllende og detaljerte svar på spørsmålene (Kvale & Brinkmann, 2015). For å sørge for at vi fikk tilstrekkelig med informasjon, presiserte vi at vi gjerne ønsket så utdypende svar som mulig. Det at informantene selv skriver ned sine egne svar gjør at vi kan ha gått glipp av verdifull informasjon som kan komme gjennom samtale og transkriberingsprosess (Braun & Clarcke, 2013). Ansiktsuttrykk og kroppsspråk til informantene og korte fraser som “*ehm*”, “*nei*”, “*ja*”, og “*huff*” kan ha blitt borte på denne måte. Dette kan være verdifull informasjon for hvordan man tolker det informantene sier og om det er samsvar mellom det de sier og uttrykker (Thagaard, 2013). Dette er tolkninger vi ikke har hatt mulighet til å gjøre. Ved å gjennomføre det på denne måten har vi heller ikke hatt mulighet til å observere grad av stamming hos våre informanter, men dette er heller ikke vesentlig for vår oppgave da vi legger vekt på innholdet i det som blir uttrykt. Som nevnt tidligere har vi på grunn av valg av intervju via e-post, ikke i like stor grad hatt samme mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål underveis i intervjuet. Dette er en svakhet ved vår studie fordi verdifull informasjon kan ha gått tapt på denne måten. For at tapet av denne informasjonen ikke skulle bli for stort, leste vi gjennom besvarelsen til informanten med det samme vi mottok dem. Det var nødvendig for å ha mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål.

3.8 Bearbeiding og analyse av datamaterialet

Etter gjennomføring av intervju begynner prosessen med å organisere og bearbeide det innsamlede materialet (Dalen, 2011), selv om analyseprosessen opprinnelig begynte allerede da vi gikk inn i forskningen (Postholm, 2010). Thagaard (2013) hevder at den kvalitative forskningsprosessen er preget av flytende overganger knyttet til innsamling og analyse. Vi har etter vår mening tatt i bruk en mer teoretisk tilnærming knyttet til analysearbeidet. Teorien vi

har tilnærmet oss om stamming, stammebehandling og livskvalitet har under hele prosessen vært styrende for hvilke temaer vi har valgt som grunnlaget for vår intervjuguide og utforming av ulike spørsmål, samt vært en bakenforliggende faktor når det har kommet til tolkning av dataene. Når en bruker teori som utgangspunkt for å danne forskningsspørsmål og temaer til intervjuguiden kan en ifølge Postholm (2010) få større kjennskap til det område en studerer, og dermed få et større grunnlag for å utforme spørsmål som er relevante for fagfeltet. Teori kan også legge begrensninger på hva forskerne ser etter, selv om forskerne har forsøkt å være så objektive som mulig. Siden vi har tatt utgangspunkt i teorien, og brukt den gjennom hele prosessen kan teorien ha formet et sett med briller som har vært styrende for hva vi har gjort og sett selv om dette ikke var intensjonen (Postholm, 2010). Videre skriver Postholm (2010) at teoretisk tilnærming i utgangspunktet er mest brukt i kasusstudier og observasjonsstudier, og ikke like vanlige ved et fenomenologisk forskningsintervju, men likevel samsvarer den teoretiske analysetilnærmingen med arbeidet vi har gjennomført.

Etter å ha mottatt informantenes svar via e-post begynte arbeidet med å lese gjennom intervjuene fortløpende. Transkribering av intervjuene ble ikke nødvendig da informantene selv fylte ut sine besvarelser. Ved gjennomlesing av intervjuene så vi etter viktige utsagn under hvert tema og om nye temaer oppstod underveis. Deretter leste vi gjennom flere ganger og markerte ulike temaer med ulike farger for å skille de fra hverandre. Dette er ifølge Johannessen et al. (2010) av verdi for å få et helhetsinntrykk av det innsamlede materialet. Alle temaene ble notert ned og sitatene ble plassert under de temaene som de hørte til. Siden vi gjennomførte et strukturert intervju over e-post, og alle informantene fikk de samme spørsmålene i samme rekkefølge, medførte dette at vi fikk klare sammenlignbare data. Vi hadde utformet intervjuguiden etter temaer med underkategorier som ble naturlig å bruke under analysearbeidet. Siden intervjuguiden var utformet på denne måten gjorde det at informasjonen som var relevant kom tydelig frem.

3.9 Ethiske vurderinger

Ifølge Johannessen et al., (2010) må forskningen underordne seg juridiske retningslinjer og etiske prinsipper. Det dreier seg om regler, retningslinjer og prinsipper for vurdering av handlinger når det gjelder rett og galt. Etikk dreier seg om forholdet mellom mennesker og hva mennesker kan gjøre og ikke gjøre mot hverandre. Etikk omhandler mer enn bare

konkrete handlinger. Etikk dreier seg også om måtene mennesker indirekte eller direkte påvirker hverandre. Ethiske problemstillinger oppstår når forskningen omhandler mennesker direkte (Johannessen et al., 2010). En av vurderingene våre var at vi ønsket å ha personer som hadde fylt 18 år. Grunnen til at vi ønsket at de skulle være over 18 år, var at de da har blitt myndige og selv kunne velge å delta i vår undersøkelse. Vi har også vært opptatt av måten vi har stilt våre spørsmål ved utforming av intervjuguiden. De som stammer kan oppleve at temaene er sensitive å snakke om. Vi ønsket ikke at våre spørsmål skulle oppleves som støtende for noen av informantene, og har hatt dette med oss under utformingen av spørsmålene i intervjuguiden. Andre etiske vurderinger vi har gjort var å få prosjektet godkjent av NSD, innhente informert samtykke fra informantene, og vært nøye med å opprettholde anonymiteten til våre informanter.

3.9.1 Godkjenning av prosjektet

Forskningsprosjekter som behandler personopplysninger faller inn under personopplysningsloven fra 2001 og er da meldepliktige (Thagaard, 2013). Prosjektet vårt ble sendt inn til NSD, Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste AS for godkjenning, sammen med informasjonsskrivet som skulle sendes ut til informantene. Prosjektet ble godkjent og endringer som har dukket opp i senere tid er meldt. Se vedlegg 1

3.9.2 Informert samtykke

Informert samtykke innebærer at informantene får informasjon om formålet med studien de skal delta i, og om hovedtrekkene i design som er valgt (Kvale og Brinkmann, 2015). Informantene fikk tilsendt et informasjonsskriv med informasjon om oppgaven, samtidig som de ble informert om at de kunne trekke seg når som helst i studien. Dette samsvarer med det Dalen (2011) skriver om at informanten må kunne trekke seg hvis de måtte ønske underveis i studien uten at dette får følger for informanten. Se vedlegg 2

3.9.3 Anonymitet

Vi har gjennom hele prosessen vært opptatt av å ivareta anonymiteten til våre informanter. Vi har vært opptatt av at ingen, så langt det lar seg gjøre, skal kunne gjenkjenne noen av informantene. Vi ble tidlig enige om at vi ikke ville lagre dokumenter med navn og adresser. I

stedet fikk hver informant et nummer. Det er viktig å bevare anonymiteten slik at informanten føler seg trygg på at det de har formidlet blir behandlet fortrolig, og at informasjonen som gis ikke skal kunne spores tilbake til informanten (Dalen, 2011). Her kan det oppstå et dilemma med hensyn til å fremstille resultater slik at de virker troverdige med hensynet til anonymiteten til informantene (Dalen, 2011). Når vi har presentert resultatene har vi valgt å referere til alle informantene som han, uavhengig av kjønn. Vi har valgt å fjerne stedsnavn og navn på institusjoner som kan gjøre at det er gjenkjennbart for andre. Vi har tenkt gjennom hvilken e-post adresse vi selv har brukt. Et viktig element her har vært at vi ikke mottar reklame på denne e-posten slik at sannsynligheten for virus er minimalisert. Vi har lastet ned dokumentene de har sendt oss, men disse har fått nummer og ikke navn slik at vi kan klare å skille de fra hverandre.

3.10 Validitet og reliabilitet

3.10.1 Reliabilitet

Reliabilitet omhandler forskningens pålitelighet (Thagaard, 2013). Reliabilitet sier noe om i hvilken grad forskningsresultatene kan reproduseres ved et senere tidspunkt, gjennomført av andre forskere. I kvalitativ forskning vil det si om svarene til en informant ville vært endret ved en ny intervjusituasjon (Kvale & Brinkmann, 2015). Det er etter vår oppfatning lite trolig at forskningsdeltakerne hadde endret sine svar, i stor grad, dersom det hadde vært en annen forsker som hadde stilt de samme spørsmålene utført på samme måte, kort tid etter vår undersøkelse. Grunnen til dette er at vi tok i bruk strukturert intervju over e-post, og har kun kommunisert skriftlig slik at våre ansiktsuttrykk og holdninger ikke har kunnet påvirke informantene ubevisst. Derfor vil bytte av forsker ha lite å si for svarene informantene gir. Siden vi har gitt alle våre informanter samme sett med spørsmål uten å endre rekkefølge, formulering eller stilt oppfølgingsspørsmål underveis vil det være lettere for en annen forsker å utføre en tilsvarende studie. Dette gjør at reliabiliteten på studien kan være høyere enn ved gjennomføring av semistrukturerte intervjuer på dette punktet. På en annen side kan en med semistrukturerte intervjuer stille oppfølgingsspørsmål underveis i prosessen, som kan øke forståelsen for det informantene prøver å formidle. Dette kan være en svakhet ved vår studie fordi vi står i fare for å kunne tolke utsagnene til informantene, på en annen måte enn det informantene hadde som intensjon. Dermed kan det være med å redusere påliteligheten.

I presentasjonen av resultatene fra analysen har vi i størst mulig grad gjengitt ordrett det informantene har skrevet, og fokusert på å ikke ta sitatene ut av sammenhengen de er presentert i. Vi har valgt å bruke sitater i stor grad fremfor å gjenfortelle med egne ord hva informantene sier. Dette er fordi vi, i så stor grad som mulig, ønsker å gjengi informantene korrekt slik at meningen til informantene kommer frem. Det kan ifølge Tjora (2010) gjøre forskningen mer transparent og troverdig. For å danne et helhetsperspektiv har vi sett det som nødvendig å gjengi alle informantene som har sagt noe om temaene for å få frem dybden i materialet vårt, og for å opptre nøytral og åpen for ulike synsvinkler.

3.10.2 Validitet

Validitet knyttes til spørsmålet om forskningens gyldighet (Thagaard, 2013) og dreier seg om hvorvidt en metode er egnet til å undersøke det som skal undersøkes (Kvale & Brinkmann, 2015). Vi opplever at valg av kvalitativ metode har vært hensiktsmessig for å kunne besvare vår problemstilling fordi vi var på jakt etter informantens opplevelser og erfaringer, og dette lar seg vanskelig gjøre ved bruk av kvantitativ metode. Videre opplever vi at intervju over e-post som forskningsdesign, har vært en god måte å undersøke stammings og stammebehandlingens innvirkning på livskvaliteten hos voksne som stammer. Grunnen til dette er at det på denne måten har vært mulig for informantene å skrive utdypende svar over flere dager, uten å utlevere for mye av seg selv fordi det kan være et sensitivt tema. En annen grunn til at vi opplever e-post intervju som en hensiktsmessig metode for vårt forskningsprosjekt er fordi informantenes stamming ikke har fått forstyrre lengden på svar på spørsmål, og at vi som forskere heller ikke har begynt å tolke stammingen underveis fremfor å høre på innholdet i utsagnene deres. Ved å gjennomføre intervju får vi tak i informantenes opplevelser og tanker fra tidligere erfaringer, noe som er hensiktsmessig for å kunne besvare vår problemstilling. Validitet dreier seg også om at intervjueren stiller gode spørsmål som gjør at informantene får mulighet til å svare utfyllende og innholdsrikt. Det vil være med på å styrke validiteten ved studien (Dalen, 2011). Vi har som nevnt tidligere vært opptatt av å stille informantene åpne spørsmål slik at en kan få fyldige beskrivelser. Der vi har opplevd å ikke få tilstrekkelig svar har vi etterspurt utdypende svar på spørsmålet. Vi opplever etter analyse av datamateriale at informantene har svart på det spørsmålene spør om, og opplever at vi har fått relevante svar knyttet til vår studie. Vi er av den oppfatning at vi gjennom å ha utført studien slik vi har gjort, og tatt de valgene vi har gjort, har fått reelle svar på problemstillingen vår.

Når det gjelder validitet av forskerrollen har vi som nevnt tidligere lite personlig tilknytning til feltet, ikke annet enn tilnærming av teori gjennom undervisning og tilnærming knyttet til denne studien. Dette gjør at vi ikke like lett påvirkes og styres i en viss retning i analysen av datamaterialet, som kunne vært tilfelle hvis vi hadde personlig tilknytning til feltet (Dalen, 2011). Kvale og Brinkmann (2015) hevder at forskeren må spille djevelens advokat overfor sine egne funn med den mening at forskeren må ha et kritisk syn på sine egne tolkninger, perspektiv på emnet som studeres og hva slags kontroll som gjennomføres for å motvirke selektiv fortolkning og forståelse. Ved at vi valgte å endre fra intervju gjennom samtale til intervju over e-post har vi ikke hatt samme mulighet til å legge merke til kroppsspråk og ansiktsuttrykk, og dermed ikke hatt lik mulighet til å få en opplevelse av om informanten forteller det den har opplevd, eller tilpasser sine svar. Dermed har vi ikke samme mulighet til å undersøke feilkilder og må ta utgangspunkt i at det de skriver er informantenes oppriktige mening.

3.10.3 Generalisering

Med generalisering menes at en konkluderer med at det utvalget en finner, representerer populasjonen (Brun & Clarke, 2013; Johannessen et al., 2010). Våre funn er trolig ikke representative for populasjonen siden vi har benyttet oss av et lite utvalg, på kun seks informanter, og deres svar kan derfor ikke forventes å samsvare med resten av populasjonen som stammer. Det samsvarer med det Kvale og Brinkmann (2015) skriver om at intervjuforskning har for få informanter til at resultatene kan generaliseres. Det vil si at våre funn fra denne studien ikke kan overføres til andre personer som stammer, men kanskje enkelte kan kjenne seg igjen i våre funn.

4 Resultat

I dette kapittelet vil vi presentere funn fra intervju med seks voksne som stammer knyttet til deres opplevelse av stamming og stammebehandlingens innvirkning på deres livskvalitet.

Analysen av intervjuene avdekket følgende tema:

- Stammings innvirkning på hverdagen som barn og ungdom
- Stammings innvirkning på hverdagen som voksne
- Effekt av stammebehandlingen
- Logopedens rolle sett i fra personene som stammer
- Å akseptere stammingen

Disse temaene danner utgangspunktet for presentasjon av våre funn. Vi velger her å presentere resultatene fra analysen og drøfte informantenes utsagn opp mot teori fra fagfeltet. Det er fordi vi opplever at det vil skape sterkere sammenheng mellom resultat og drøfting. Vi opplever det som hensiktsmessig å gjengi informantene sine opplevelser og erfaringer så tett opp mot det de har svart som mulig. Vi velger videre å skrive alle besvarelsene som informantene har gitt oss på bokmål og å referere til alle informantene med “han” på tross av kjønn. Dette fordi vi ønsker å bevare anonymiteten til våre informanter på best mulig måte.

4.1 Stammings innvirkning på hverdagen som barn

4.1.1 Hverdag og kommunikasjon

Det kommer frem gjennom flere av intervjuene at stammingen hadde innvirkning på hverdagen til informantene da de var barn. Ut ifra svarene til informantene kan det tyde på at de opplevde at stammingen var kraftig og intens i begynnelsen, men har avtatt i grad med alderen. For enkelte av informantene hadde graden av stammingen innvirkning på deres opplevelse av barndommen, mens for andre hadde stammingen mindre innvirkning. På spørsmålet om stammingen innvirket på deres hverdag og kommunikasjon som barn, svarer fire av informantene at de opplevde at stammingen hadde stor innvirkning på hverdagen deres, mens de to andre ikke opplevde at stammingen hadde innvirkning på kommunikasjon og hverdag vesentlig.

“Stammingen gjorde helt klart noe med min evne til å kommunisere. Dette fordi jeg aldri var den som snakket i klassen, men lærte meg å bli en god lytter noe som jeg har hatt masse glede av i oppvekst og voksen alder” (Informant 2).

“Kommunikasjon med barn og voksne i barndommen kunne ha vært bedre, jeg sa lite og når jeg sa noe ble ordene lagt i munnen på meg. Dette irriterte meg og da sa jeg heller minst mulig” (Informant 3).

“Stammingen hadde stor innvirkning på kommunikasjonen. Jeg unngikk bevisst situasjoner der jeg måtte prate. Med mine nærmeste gikk det veldig bra med kommunikasjonen” (Informant 4).

Selv om noen av informantene opplever at stammingen kan innvirke på kommunikasjon med andre, gjelder ikke dette alle:

“Jeg hadde ikke noen problemer med å kommunisere med andre barn og voksne. De var klar over situasjonen og hadde fått info om hva det var” (Informant 1).

“Jeg kan ikke huske at jeg hadde mye problemer med å kommunisere. Jeg var muntlig på skolen og rakk opp hånda i timene” (Informant 5).

Sitatene fra informant 2, 3 og 4 indikerer at det å kommunisere med andre barn og voksne vil kunne oppleves som vanskelig for flere som stammer, og at det kan medføre at flere av de som opplever det som vanskelig vil kunne unngå situasjoner hvor det stilles krav til muntlig kommunikasjon. Dette samsvarer med det Guitar (2014) skriver om at barn er i stand til å sammenligne seg med andre og legge merke til sin egen talemåte allerede i en tidlig alder. Hvis barna selv opplever at de gjør feil vil dette kunne gjøre barna usikre og de kan føle seg mislykket. Stammingen kan dermed vedvare eller spenningene i kroppen forsterkes dersom de opplever negative reaksjoner fra menneskene rundt seg knyttet til stammingen sin (Guitar, 2014).

Å leve med stamming er ikke bare en vanske som påvirker talen, men også en vanske som kan skape negative følelser og tanker når det kommer til kommunikasjon. De kan oppleve

fordommer, mobbing og diskriminering som kan relateres til økt angstnivå som blir funnet hos mange av de som stammer (Boyle, 2015). Stammen kan i verste fall ha negativ innflytelse på individets mentale og emosjonelle helse (Craig et al., 2009). Av dette kan en se at stammen kan ha stor innvirkning på barn- og ungdoms livskvalitet og dermed hvordan de ser på seg selv og omgivelsene. Dette fordi stammen kan oppleves som et hinder for at de får kommunisere på den måten de ønsker og blir dermed en funksjonsnedsettelse (Bajaj et al., 2014).

Ut fra sitatene til informant 1 og 5 kan vi se at stammen ikke har spilt en vesentlig rolle mens de var barn. Dette tolker vi slik at selv om flere av de som stammer opplever nedsatt selvbilde og negative følelser knyttet til kommunikasjon, gjelder ikke det alle. Hva som er av betydning for om noen opplever at stamming innvirker eller ikke, er trolig svært individuelt. Det er bevist at de som blir mobbet eller opplever å få negative kommentarer til talemåten, står i større fare for å utvikle negative tanker, enn de som ikke opplever slike kommentarer (Blood et al., 2011). Derfor er det trolig at de som ikke opplever å få slike kommentarer, men som har støttende venner og familie ikke blir påvirket av stammen på lik linje. De sosiale relasjonene har mye å si for hvordan mennesker opplever sin livskvalitet (Boyle, 2015).

4.2 Stammings innvirkning på ungdomstiden

4.2.1 Høyere krav

Etter hvert som informantene ble eldre og begynte på ungdomsskole og videregående skole ble det lagt større vekt på prestasjoner både muntlig og skriftlig, og de fikk karakterer i hvert fag basert på sine prestasjoner. På spørsmålene knyttet til ungdomstid svarer 3 av informantene at utfordringene knyttet til stamming ble større grunnet økt forventning til muntlige taleferdigheter.

“Ubehaget kom mest i ungdomstiden når en skulle begynne å prestere mer på både skole og i egen utvikling. Siden jeg ikke likte å snakke i klassen så gikk vel det litt utover karakterene mine og”. Videre skriver informanten at utfordringene økte i takt med forventningene: “Når jeg begynte på høyere nivå utdanning så ble dette med tale mye mer komplisert. Høyere krav og en måtte prestere for å komme videre. Husket at jeg på overhøringen før konfirmasjonen avtalte med presten at jeg skulle få ja/nei spørsmål for å unngå å stå å stamme foran ett helt kirkerom” (Informant 2).

“Verre ble det på videregående. Alle muntlige fag fikk jeg dårlig karakter pga. jeg sa minst mulig. Og ville helst ikke lese høyt” (Informant 3).

“Jeg hadde nok samme forhold til stammingen på grunnskolen og på videregående. Det var litt flaut og jeg kunne ofte kvie meg for muntlig aktivitet i timene på ungdomskolen og på videregående. Likevel har jeg alltid pushet meg selv litt i forhold til det, jeg skulle ikke la stammingen påvirke karakterene mine på en negativ måte” (Informant 5).

Ikke alle opplevde at stammingen ble vanskeligere å forholde seg til etterhvert som kravene økte:

“Ungdomskolen var ganske lik som barneskolen, bare i mildere grad. Hadde begynt å vokse det av meg, samt lært meg teknikker. På videregående var det begynt å forsvinne helt” (Informant 1).

“Samme som barneskole, men ble gradvis lettere å forholde seg til den. Stammingen hadde stor innvirkning, men jeg unngikk som regel mye prat med ukjente. Ble som regel nei og ja. Gikk som regel greit å prate lett, men måtte jeg si ting to ganger så gikk det som regel ikke bra på andre forsøk” (Informant 4).

“Stammet like mye, men da var det ikke så mange som kommenterte det” (Informant 6).

Slik det går frem av sitatene til informant 2, 3, 5 og delvis informant 4, kan en tolke det slik at det for flere av de som stammer kan muntlig kommunikasjon oppleves som mer utfordrende etter hvert som de blir eldre, og graden av krav og forventninger øker. Dette samsvarer med det Guitar (2014) skriver om at mange barn og unge kan oppleve å ha et krevende miljø, der det stilles store forventninger og krav som informantene ikke klarer å innfri. Her kan det med andre ord bli et skille mellom krav og kapasitet. Dette vil også trolig gjelde når de begynner på ungdomsskole og videregående der det er større forventninger til prestasjoner. Bricker-Katz et al. (2009) viser til at effektiv kommunikasjon er viktig i alle aldre, men med alderen øker behovet for effektiv kommunikasjon for å kunne delta i hverdagslige aktiviteter knyttet til sosiale relasjoner, yrkesrelasjoner og opprettholde selvstendighet.

For mange personer som stammer kan kravene knyttet til gjennomføring av ungdomsskole og videregående oppleves som en utfordring. I sitatene til informant 2, 3 og 5 blir muntlig aktivitet løftet frem som utfordrende. Det tolker vi slik at de opplever at de ikke klarer å få frem det de ønsker i muntlig kommunikasjon, og kan oppleve at stammingen kommer i veien for å vise hva mestrer. Det samsvarer med studien til Koedoot et al. (2011) som viser at mange av de som stammer kan oppleve vanskeligheter og ubehag knyttet til skolegang, der en skal prestere muntlig for andre i klassen. For de som stammer og som opplever å ikke være en effektiv kommunikator kan de oppleve at informasjonen de sender ikke kommer frem slik en hadde tenkt, eller opplever å bli misforstått. Hvis dette skjer kan det med tiden medføre negative tanker til kommunikasjonssettingen, samt at den som stammer opplever at den ikke presterer slik den ønsket og utvikle et mer negativt bilde av seg selv (Bricker-Katz et al. 2009).

Det at de som stammer opplever at kommunikasjonen blir vanskeligere etter hvert som de blir eldre, kan sees i sammenheng med at stammingen kan utvikle seg fra å være mild til å bli mer avansert med tydeligere spenninger og kamp. Dette samsvarer med det Guitar (2014) skriver om stammingens utviklingsfaser, der han beskriver hvordan stammingen går fra “grensestamming” hos små barn til å bli en mer avansert form for stamming når de blir tenåringer og voksne. Etter hvert som stammingen blir mer avansert vil talen preges mer av spenninger, tilleggsbevegelser og unngåelsesatferd. Stammeøyeblikkene vedvarer også ofte over lengre tid, slik at det blir lettere for kommunikasjonspartneren å oppdage stammingen (Guitar, 2014). Dermed kan det være vanskeligere for den som stammer å forholde seg til stammingen, som igjen kan innvirke på selvbilde til den som stammer på en negativ måte.

Som en kan se av sitatene til informantene 1, 4 og 6 kommer det frem at de ikke opplever at stammingen forverres etter hvert som de blir eldre og kravene øker. Informant 1 og 4 opplevde at stammingen ble mildere etter hvert som de gikk på ungdomsskolen og videregående og at den dermed var lettere å forholde seg til. Av dette tolker vi at det er ikke alle som stammer som opplever at stammingen øker i grad med alder. Informant 6 forteller at han stammet like mye, men at han fikk mindre kommentarer på dette tidspunktet enn tidligere. Noe vi tolker som at han ikke lenger blir like preget av det å stamme siden

omverden virker til å ikke lenger være like oppmerksomme på stammingen. Det samsvarer med at personer som ikke opplever å få kommentarer på måten de snakker ikke utvikler like negativt selvbilde som de som får disse kommentarene (Blood et al., 2011). Det kan også tyde på at stammingen har endret seg i grad og uttrykk og at den derfor ikke oppleves som en like stor utfordring som tidligere. Preus (1987) hevder at stammingen også vil kunne variere i form og uttrykk, og at stammingen derfor i perioder vil kunne oppleves som mildere eller kraftigere enn tidligere.

4.2.2 Mobbing

Det blir nevnt av flere av informantene våre at kommunikasjonen med barn og voksne i barndommen kunne vært bedre. Fem av informantene våre fortalte at de opplevde ubehag, der tre av informanter opplyser om at de ble mobbet og at de opplevde barneårene som vanskelige.

“Ubehag var det selvsagt. Ingen som synes det er kult å stamme. (...) Det kom jo også noen slengbemerkinger på at jeg stammet, men jeg føler ikke at jeg ble mobbet for det”

(Informant 1).

Siden jeg var eneste stammer på skolen var det litt tøft for meg. Heldigvis ble jeg ikke mobbet på skolen for stamming. Tror det hadde litt med at logoped kom i klassen og snakket om det”

(Informant 2).

“Stammingen gjorde at jeg ble det som en i dag kaller mobbing og ting ble ikke tatt tak i. Jeg ønsket alltid å være som de andre og var en del sint fordi jeg stammet og ikke andre”

(Informant 3).

“Veldig, veldig, veldig problematisk. Får en stor klump i magen hver gang jeg tenker tilbake på skoletiden. Det var vanskelig og ubehagelig. Grudde meg til å gå på skolen. Beste tiden var når en hadde prøver for da visse jeg at jeg at jeg slapp å si noe” (Informant 4).

“Ja, det gjorde jeg. Jeg ble plaget av andre medelever” (Informant 6).

Ikke alle informantene opplevde ubehag knyttet til stammingen i barneårene:

“Jeg hadde ingen problemer med å bli kjent med nye mennesker og få nye venner. Folk ble, og blir fortsatt veldig overrasket når jeg forteller de at jeg stammer og har løpsk tale”

(Informant 5).

Ut ifra sitatene over kan det tyde på at flere av informantene opplevde mobbing og ubehag knyttet til skolegang. Det kan tyde på at barn og ungdom som stammer kan bli offer for mobbing, noe som blir bekreftet av Blood et al. (2011) som hevder at barn og unge som stammer har større sannsynlighet for å bli mobbet enn de som ikke stammer, på lik linje med andre personer med ulike vansker. Mobbing kan ha fatale konsekvenser for en persons selvbilde. De som opplever å bli mobbet vil kunne utvikle lavere selvtillit, bli mindre optimistiske og være mindre fornøyd med det livet de lever. Dette kan igjen føre til at personene utvikler en følelse av skam for at de ikke er som alle andre, og gjøre at de derfor trekker seg tilbake og unngår situasjoner de opplever som ubehagelig som deltakelse i skole, yrke og sosiale settinger (Boyle, 2015).

Som en kan se fra sitatene til informant 1 og 2 opplevde de ubehag, men ikke som de kategoriserer som mobbing. Dette kan det være flere årsaker til, men sett i lys fra svarene til disse to informantene kan det tyde på at informasjon til de personen de kommuniserer med vil kunne være av betydning. Kunnskap og informasjon kan virke å være viktig for å skape et trygt miljø for personer som stammer. Det vil gjøre at lærere og medelever kjenner til problematikken og stammingen blir ufarliggjort. Når en får forståelse av hva stamming er, kan en lettere legge til rette for de som stammer (Klompas & Ross, 2004). Kunnskap og forståelse kan på den måten være en faktor som kan redusere forekomsten av mobbing blant de som stammer.

Av det informant 5 skriver kan en se at han ikke har opplevd at stammingen har vært et hinder for kommunikasjon med jevnaldere og ikke opplevd ubehag eller mobbing. Det han skriver om at de rundt ble overrasket over at han stammet, tolker vi slik at de ytre, observerbare kjennetegnene ved stamming var lite synlige for omverden. Grunnen til at vi tolker det slik er at hvis stammingen hadde vært fremtredende, med tydelige trekk, kan det for omgivelsene

være lettere å observere og dermed ville ikke personene rundt opptre som overrasket. Det betyr derimot ikke at stammingen hadde mindre innvirkning for informantene. Dette kan sees i sammenheng med isfjellmodellen til Sheehan (1970) som beskriver at det som omgivelsene observerer av stammingen, bare er toppen av isfjellet. Den største delen av isfjellet, som ligger under havoverflaten, består av tanker, følelser og frykt knyttet til stamming. For mange som stammer vil denne delen være av større betydning for en persons velbefinnende, enn selve stammeatferden (Sheehan, 1970).

Som nevnt kommer det frem gjennom sitatene at flere av informantene opplever å bli mobbet. Det er likevel verdt å ta i betraktning at det som oppleves som mobbing eller ubehag for den som stammer ikke nødvendigvis er ment slik i utgangspunktet. Kamhi (2003) påpeker at det kan oppstå misforståelser i kommunikasjon mellom personer som stammer og personer som ikke stammer. De som stammer kan oppleve lytterne som arrogante og overlegne, selv om dette ikke nødvendigvis er intensjonen hos lytterne. Grunnen er at mange som stammer ofte unngår å bruke blikk-kontakt med den de snakker med, i tillegg har noen lagt seg til atferd som hodetiltning, blinking med øynene eller annen atferd. Dette kan oppfattes som forstyrrende for de som lytter og fokuset kan bli tatt bort fra det personen sier. Grad av stamming vil også kunne ta fokuset bort fra budskapet til den som stammer. Når personen som stammer opplever at de blir misforstått, kan det oppfattes som om lytterne ikke er interessert eller virker avvisende. Noe som kan resultere i lavere selvtillit og økt angst med tanke på kommunikasjonssituasjoner (Kamhi, 2003).

4.3 Stammingens innvirkning på hverdagen som voksne

Mange voksne som stammer kan ha andre utfordringer i tillegg til stammingen. De kan oppleve at stammingen har innvirket på livet deres på en negativ måte, når det kommer til skole, yrkesdeltakelse og sosiale sammenhenger. Voksne som stammer har ofte stammet i mange år og kan derfor ha utviklet negative følelser knyttet til stammingen sin. Dette kan føre til at de opplever frykt, frustrasjon over situasjonen og skyld over at de ikke gjør nok for å unngå at stammingen opptrer.

4.3.1 Stammingens påvirkning på yrkesvalg og i yrkesdeltakelse

Stamming kan innvirke på mange sider av en persons liv og det vil trolig kunne innvirke i valg av karriere hos noen. På spørsmålene om yrkesvalg svarte to av informantene at de opplever at stammingen har i ulik grad innvirket på deres valg av yrke, mens de resterende fire opplyser at stammingen ikke har hatt stor innvirkning på deres valg.

“Jeg innså fort at jeg ikke kunne ha et yrke der det kreves mye snakking. Jeg var glad i realfag og da valgte jeg et yrke der realfag stod sterkt” (Informant 3).

“Yrkesvalg henger jo litt sammen med skolevalg. Hadde jeg fått valgt en gang til så hadde det blitt ett annet skolevalg, men ut fra dagens situasjon så har ikke stammingen min påvirket yrkesvalg” (Informant 4).

Ikke alle informantene opplevde at stammingen hadde direkte innvirkning på yrkesvalg:

“Ingen påvirkning” (Informant 1).

“Jeg vil si at stammingen ikke har hatt noen negativ påvirkning i mitt yrkesvalg. Jeg har alltid hatt lyst til å jobbe med mennesker, og da jeg bestemte meg for å bli lærer, visste jeg at jeg måtte tåle å prate foran andre mennesker og formidle kunnskap. Derfor har jeg også på studiene pushet meg selv til å være muntlig, tørre å stille spørsmål og rekke opp hånda. Jeg har selvfølgelig hatt mange stunder der jeg har vært redd for å stamme, men jeg har pushet meg til å gjøre det likevel. Jeg skulle ikke la stammingen stanse meg fra å bli lærer”
(Informant 5).

“Ingenting” (Informant 6).

Som vi kan se ut ifra sitatene til informant 3 og 4 hevder informantene at de hadde tatt andre valg enn hva de ville gjort hvis de ikke hadde stammet. Dette tolker vi slik at stammingen har vært med på å legge føringer for informantenes valg av yrke. Informant 3 skriver at han valgte et yrke der kommunikasjon ikke var i fokus, noe vi tolker slik at han opplevde at stammingen hindret ham i å kommunisere på den måten han ønsket. Det tolker vi som bakgrunnen for at informanten ønsket et yrke der kommunikasjon ikke stod i fokus. Noe som kan skyldes at han

var engstelig for å stå i en situasjon hvor stammingen hindret han i å få frem sine kunnskaper og ferdigheter. Som nevnt tidligere hevder Bajaj et al. (2014) at de som stammer kan oppleve at de ikke får frem det de ønsker i kommunikasjon med andre og at stammingen hindrer dem i å nå sine mål. Her kan det virke som om informantene har tatt et valg for å unngå en slik situasjon, der stammingen blir et hinder i yrkesdeltakelse.

Ut ifra det informant 1 og 5 skriver om valg av yrke tolker vi det slik at stammingen ikke har innvirkning for alle som stammer. Ut ifra det informant 5 skriver om at han allerede i ung alder hadde bestemt seg for hvilket yrke han ønsket seg, og ikke ville la stammingen komme i veien for å oppfylle drømmen sin. Det tolker vi slik at han tidlig forstod at han måtte trosse komfortsonen sin for å oppnå målet sitt, men at målet var mer verdt enn opplevelsene knyttet til stammingen slik at det kanskje ble lettere å trosse stammingen og stå i det og fullføre utdanningen. Svaret kan tyde på at det blir lettere å oppnå et mål, i denne situasjonen yrkestittel, hvis en har sterk motivasjon for å oppnå målet.

4.3.2 Yrkesliv

Yrkeshverdagen opptar store deler av en persons liv og vil derfor kunne være med å innvirke på hvordan en person har det både fysisk og psykisk. På spørsmålene om stammingen har hatt betydning for informantene i yrkeslivet, er svarene noe ulike. Fem av de seks informantene som har deltatt i vår forskning svarer at de ikke opplever at stammingen har hatt betydning i yrkessammenheng, mens den siste informantene opplevde at stammingen ikke innvirket i stor grad. Informantene skriver følgende:

“Nei, den har ikke påvirket meg” (Informant 1).

“Egentlig har ikke stammingen påvirket meg i jobbsammenheng. Jeg får sagt det jeg vil og tar ordet når jeg vil. Det å bli eldre og trygg på seg selv gjør at stammingen ikke blir så fremtredende” (Informant 3).

“Jeg stammer veldig lite og sjeldent blant kollega. Tror ikke de vet jeg stammer eller relaterer ting til stamming. Har lært meg litt ulike teknikker som er til bruk daglig. Har en

jobb der jeg i perioder må prate masse i tlf og på radiosambånd, men det hemmer meg ikke. Begynner jeg å stamme så gir jeg blaffen” (Informant 4).

“Selve stammingen har ikke påvirket meg så mye i jobbsammenheng. Likevel kjenner jeg ofte på å kvie meg for å hve meg på faglige diskusjoner med hele personalet, men det føler jeg går mer på det at jeg er nyutdannet og litt usikker, enn selve stammingen” (Informant 5).

Informant 6 er ikke yrkesaktiv, siden han er student. Informant 2 forteller at trivsel i yrkeslivet har vært viktig for om stammingen har hatt betydning eller ikke. Informanten utdyper dette med:

“Stammingen hadde i utgangspunktet ikke noe innvirkning på valg av yrke. Det var først i voksen alder at jeg begynte å tenke på det. Der og har det gått litt opp og ned. Tror det har mye med psyken å gjøre. Siste året i f.eks. jobbet jeg som førstesekretær for ett av kommunens største prosjekter. Da hadde jeg ansvaret for at mange tusen kommunearbeidere skulle inn på kurs og forskjellige typer kurs. Dette førte til en del telefonbruk og kommunikasjon og det gikk kjempeflott med tanke på stamming. Så flyttet jeg ned til og merket at trivselen ikke var den samme som i Hadde heller ikke noe nettverk. Dette førte til at jeg gikk på NAV og spurte om dem kunne hjelpe meg med å finne en jobb der det var lite kommunikasjon. Det ble etterhvert nesten 4 år som vaktmester. Dette viste seg å være en jobb jeg ble syk av, både grunnet en sjef som var helt på jordet, men og det at jeg var helt alene hele dagene på jobb. Jeg fant jo og ut at stammingen skal ikke bestemme hva jeg skal jobbe med så når jeg nå jobber på så har jeg mye kundebehandling og det går helt fint. Ja, jeg stammer litt her og der, men det går veldig bra. Dagene er kjempepositive og med det øker og selvbildet og stammingen uteblir. Så en konklusjon fra min side er at psyke har utrolig stor innvirkning på stamming” (Informant 2).

Ut ifra de fire første sitatene kan en se at stammingen ikke har vært av stor betydning for deltakelse i yrkeslivet for våre informanter. Informantene forteller at det å kommunisere med andre ikke oppleves som en utfordring. Dette tolker vi slik at stammingen ikke kommer i veien for at informantene skal kunne prestere slik de ønsker.

Av det informant 2 skriver om sine opplevelser knyttet til trivsel, tolker vi det slik at han ikke trivdes med det arbeidet han utførte. Videre tolker vi at han opplevde det som vanskelig og lite motiverende å utføre arbeidet sitt, og av den grunn økte også graden av stammingen. Da han fikk et yrke som opplevdes som mer motiverende, og han opplevde følelse av mestring og trivsel, ble stammingen mindre fremtredende. Av dette tolker vi det slik at ikke bare stammingen vil kunne være med å innvirke for hvordan en person som stammer har det i yrkeslivet, men at trivsel og motivasjon også vil kunne virke inn på hvordan stammingen utarter seg. Dette kan sees i sammenheng med personenes selvbilde og troen på seg selv. Når personer som stammer er i omgivelser som de opplever som trygge, vil stammingen kunne oppleves som mindre fremtredende enn når personene opplever at situasjonen er stressende grunnet usikkerhet (Boyle, 2015). Funnene stemmer overens med teori om at stammingen vil kunne endre seg under ulike situasjon og at situasjoner med stress eller ubehag vil kunne føre til mer spenninger og mer stamming (Preus, 1987). Det at de resterende informantene ikke opplevde at stammingen hadde innvirkning i deres yrkesdeltakelse, ser vi i sammenheng med at informantene opplever at de har et yrke der de føler mestring, og ikke at stammingen kommer i veien for å utføre tilfredsstillende arbeid og presterer etter evne uten påvirkning av stammingen. Hvis personene er trygge på seg selv og det yrket de utfører vil det kunne være lettere å godta seg selv og prestere ut i fra sine ferdigheter. Dette støttes av Van Riper (1973) som hevder at i rolige og trygge situasjoner, reduseres stammingen betraktelig.

4.3.3 Stammingens innvirkning på relasjoner

På spørsmål om stammingen har vært av betydning for å danne nye relasjoner i voksen alder er svaret fra alle 6 informantene at de ikke opplever at stammingen har hatt noe å si for det å knytte nye relasjoner.

“Jeg har lett for å bli kjent med nye mennesker. Stammingen har ikke vært noen hindring der” (Informant 1).

“Den har ikke hatt så mye påvirkning nå fordi jeg har bestemt meg for at den ikke skal påvirke livet mitt mer. Den er der, men personligheten min bestemmer veien jeg går. Ikke det at jeg stammer. Lever som om jeg ikke stammer” (Informant 2).

“Jeg tror ikke stammingen har påvirket nye relasjoner i voksen alder. De som ikke har tid til å høre på meg, gidder jeg ikke bli kjent med. Hvorfor bruke tid på noen som ikke har tid til meg” (Informant 3).

“Ingen påvirkning” (Informant 4).

“Stammingen har ikke påvirket meg negativt i forhold til nye relasjoner” (Informant 5).

“Stammingen har ikke noe å si for å knytte nye relasjoner” (Informant 6).

Som sitatene viser til opplever informantene at stammingen ikke har vært av betydning for deres muligheter til å knytte nye kontakter og relasjoner, spesielt ikke i voksen alder. Sett i lys fra forskning innenfor dette feltet samsvarer ikke våre funn med mye av forskningen. Craig et al. (2009) skriver at mange mennesker som stammer opplever det som en utfordring å knytte nye relasjoner som voksen, og opplever kommunikasjon som svært vanskelig og velger derfor å ikke oppsøke sosiale settinger der de vet de må kommunisere. Flere voksne som stammer vil med tiden kunne utvikle sosial fobi grunnet dette. Frykten og angsten for å stamme kan dermed være med å innvirke på livene til de som stammer negativt, og innvirke på livet generelt (Fraser, 2002). Dette er ikke tilfelle for noen av våre informanter. Hva som er grunnen til at våre funn ikke stemmer overens med teori på fagfeltet, er usikkert. Vi tolker det slik at informantene med alderen har lært seg å leve med stammingen, og at stammingen ikke kommer i veien når det kommer til å kommunisere på den måten de ønsker. Kanskje er det også slik at når en blir eldre og en senker kravene til seg selv blir det lettere å godta at en stammer. Flere av informantene fremmer nettopp dette som en grunn til at de ikke opplever stammingen som en like stor utfordring som de gjorde da de var yngre, dette blir også bekreftet av Plexico et al. (2009). Bricker-Katz et al. (2009) utførte en studie der de så på stammingens innvirkning og alder. Forskerne fant ut at stammingen ble mindre fremtredende etter hvert som personene som stammet ble mindre negativ til sin egen stamming, og følte mindre press knyttet til å opprettholde flyt. Dette var resultater basert på eldre mennesker, men vi opplever at mye av dette kan gjelde for våre informanter også. Når informantene opplevde mindre krav til taleflyten og ble tryggere på seg selv, ble også stammingen mindre utfordrende å leve med.

4.3.4 Stress og selvtillit

Stammingen utarter seg ulikt fra dag til dag og fra person til person. Noen situasjoner ser ut til å ha større innvirkning på grad og uttrykk av stammingen hos våre informanter. Stressende situasjoner, nok søvn samt nervøsitet, påpekes av våre informanter å være av betydning. Dette var resultater som kom frem da vi spurte om hvordan de så på stammingen sin i dag og var i utgangspunktet ikke et spørsmål vi spurte direkte om:

“Lite tilstede. Kommer litt frem av og til ved f.eks. stress” (Informant 1).

“Jeg vil si det er jevnt over lite stamming i dag. Det kan være dager at det er minimalt/ingen stamming og enkelte dager er det mye. For min del er det stressnivået rundt samtalen som avgjør. Jobbintervju er f.eks. ingen god setting for meg” (Informant 2).

“Den er der (stammingen), kommer mer frem når jeg er nervøs og skal prestere blant fremmede” (Informant 3).

“Lett, små stamming, i perioder hardere og vanskeligere. Kommer veldig an på dagsform og søvn. Nok søvn er veldig viktig” (Informant 4).

“Stammingen min er for det meste ikke så veldig fremtredende. Det varierer veldig og det går i perioder, men jeg stammer mer når jeg er stresset” (Informant 5).

Gjennom sitatene til informantene kommer det frem at informantene opplever at stammingen deres har betydning for hvordan de opplever situasjonen de er i. Hvor stressende en situasjon er, hvor slitne de er, om de er nervøse, eller om situasjoner krever mye av dem, vil alle kunne innvirke på stammingen. Dette tolker vi slik at stammingen vil kunne endre seg i grad hvis personene opplever stressende og utfordrende situasjoner eller situasjoner som krever mer av deres kapasitet. Det samsvarer med det Preus (1987) hevder om at stamming er situasjonsbetinget. Når personer som stammer er stresset for å skulle prestere godt nok, eller kroppen er sliten vil spenningene i kroppen kunne øke og stammingen kan forverres. Som igjen samsvarer med det van Lieshout et al. (2014) skriver om at følelser er antatt å kunne ha betydning for talens flyt, gjennom baner i sentral nervesystemet som er involvert i motorisk

kontroll. For personer som stammer kan dette bli særlig fremtredende da de har vansker med å opprettholde flytende tale fra før uten ekstra emosjonelle komponenter. Som nevnt tidligere vil en ifølge Van Riper (1973) kunne få tilsvarende effekt hvis en er avslappet, da stammingen vil kunne bli redusert. Ut ifra dette kan en se at ulike situasjoner kan ha betydning for stammingen og stammingens grad. Stammingen vil kunne oppleves som mild i situasjoner der det er lite krav til kommunikasjon og andre ferdigheter, og den kan oppleves forverret når det stilles større krav.

4.4 Stammebehandling

Et av kriteriene for å delta i denne studien var at informantene måtte ha oppsøkt en eller annen form for behandling i løpet av livet. Alle våre informanter opplyser om at de har gått hos logoped over et visst tidsrom. Hva de har gjort hos logoped og erfaringene knyttet til dette er ulike. Hvilken effekt stammebehandlingen hadde for informantene var det også delte meninger om. Fire av informantene rapporterte om at de opplevde effekt av stammebehandlingen underveis, og satte pris på å gå til stammebehandling, mens to av informantene ikke opplevde bedring etter endt behandling.

“Behandlingen hadde god effekt under opptreningsperioden. Den har nok også bidratt til at jeg er tilnærmet kvitt stammingen i dag. Teknikken jeg lærte da kan jeg også ta fram i dag når stammingen kommer” (Informant 1).

“For meg kom i grunn effekten med årene og etter jeg ha hatt stamme-trening. Selv om jeg ikke brukte det aktivt så lå “kunnskapen” i bakhodet og en hentet det frem litt og litt med årene som gikk” (Informant 2).

“Har god effekt av dette i dag, bruker dette når jeg leser for ungene og i jobbsammenheng. Litt vanskelig å gjøre det under tale, men bruker det om jeg husker det” (Informant 4).

“Under stammebehandlingen ga det stor effekt fordi vi terpa på det, gang på gang. Tiden etter kan jeg være flink til å øve meg på teknikkene, men det er som sagt (referer her til et tidligere svar), ikke alltid så lett å omsette det i kommunikasjon” (Informant 5).

To av informantene opplevde ingen bedring hverken under, eller etter gjennomført stammebehandling:

“Vil vel si at ingen av de behandlingsmetodene som jeg prøvde fungerte” (Informant 3).

“Den gav ingen effekt, hverken under opptrening eller etterpå (...) Stammebehandlingen har ikke påvirket meg noe. Jeg er en person som ikke bryr meg om at jeg stammer, og jeg er likens som før” (Informant 6).

Sitatene over viser at informant 1 og 4 er positive til den behandlingen de har vært igjennom, informant 3 og 6 opplevde ikke bedring etter endt stammebehandling og informant 2 og 5 hadde delte meninger om effekten av stammebehandlingen. Informant 5 skriver at det var en utfordring å omsette det de hadde lært under stammebehandlingen ut i praksis. Dette har også informant 1 og 4 fått erfare.

“Det var lettere å kontrollere stammingen og bruke teknikkene under rolige forhold. Under forhold med mye stress eller tempo, så hadde jeg ofte ikke “tid” til å bruke teknikkene” (Informant 1).

“Dette har fungert veldig greit for meg, men problemet er å huske på dette. Spesielt når en ble stresset og nervøs, da kunne en fort dette av lasset og alt bare knyttet seg” (Informant 4).

Av resultatene over kan vi se at noen av informantene har opplevd effekt av stammebehandlingen, og opplever at det de lærte var meningsfullt. Informantene forteller at de har fått teknikker som de kan ta i bruk i situasjoner der stammingen blir mer fremtredende. De to informantene som ikke har opplevd effekt vil vi komme tilbake til senere i drøftingen sett i lys av logopedens rolle. Årsaken er at vi ser det som nødvendig å drøfte disse funnene opp mot funnene knyttet til logopedens rolle. Da de ser ut til å være sterkt knyttet til hverandre.

4.4.1 Logopedens rolle sett fra personer som stammer

Logopedens rolle var ikke et tema som vi i utgangspunktet selv hadde reflektert rundt eller hatt med i vår intervjuguide, men ved analyse av intervjuene på spørsmålene om hvordan informantene opplevde stammebehandlingen, kom det frem at det var av større betydning for informantenes opplevelse. Fire av informantene hadde logopedens rolle som en viktig faktor. To av disse informantene opplevde et godt samarbeid med logopeden sin, mens de to siste ikke opplevde dette.

“Jeg opplevde behandlingen som bra, selv om jeg selvsagt helst skulle ønske at det ikke var nødvendig. Jeg hadde en god dialog med logopeden min. Jevnlige besøk hos logopeden min var det som fungerte best” (Informant 1).

“På barneskolen ble jeg sendt til PPT kontoret, det følte jeg ble kjedelig og ingen fremgang/bedring. Skulle ta opp ting jeg sa for å så høre på hva jeg sa. Dette var traumatisk. Hvem orker høre seg selv skal prøve å si noe, når alle ord ikke blir sagt rett” (Informant 3).

“Jeg er veldig fornøyd med tilbudet jeg fikk hos ... og håper virkelig at det fortsetter, men jeg skulle ønske at logopedene var mer synlige i skolen. Jeg er en forkjemper for at det skal komme mer kunnskap om stamming og løpsk tale i skolen og barnehagen, informasjon om dette blant barnehageansatte og lærere” (Informant 5).

“Da jeg gikk til logoped var jeg hos ei gammel dame. Vi hadde dårlig kjemi, det var kjedelig å være der. Skulle ønske at det vi gjorde var mer gøy, for det var ganske kjedelig å sitte der og øve på ord. Jeg gikk til henne ca. to ganger i måneden, det skulle vært oftere” (Informant 6).

Sitatene over fremmer at hvordan logopedene gjennomførte sitt opplegg, og hvilket samspill de hadde, var av betydning. To av informantene opplevde fremgang og så logopedene som en viktig person for sin bedring av stammingen, mens to opplevde at de hadde dårlig kjemi med logopedene som gjorde at stammebehandlingen opplevdes som lite motiverende. Dette viser at hvordan logopedene fremstår og at innholdet i den logopediske behandlingen kan være av betydning for hvordan de som stammer opplever den. Dette samsvarer med det Shapiro

(2011) hevder om at logopeden som behandler er en av de viktigste faktorene for at stammebehandlingen skal bli vellykket. For å danne en relasjon basert på tillit må behandleren vise at han er kompetent og profesjonell. Det er også viktig å dele et realistisk og optimistisk bilde av situasjonen slik at det dannes håp hos klienten (Shapiro, 2011). Shapiro (2011) og Guitar (2014) retter fokuset mot tre personlige egenskaper som en logoped bør besitte. Dette er empati, varme og det å være genuin. En må altså kunne sette seg inn i en annen persons ståsted og prøve å forstå situasjonen til den som stammer, og samtidig være objektiv. En logoped må kunne vise en klient forståelse og respekt, og være aksepterende samtidig som man opprettholder profesjonalitet (Shapiro, 2011; Guitar, 2014). Det at den som stammer opplever at den blir respektert, forstått og tatt på alvor vil dermed kunne være av betydning for om personen opplever behandlingen som meningsfull.

Av det informant 3 og 6 beskriver tolker vi det slik at de ikke har opplevd noen bedring gjennom den stammebehandlingen de deltok i. Vi tolker det slik at den mest sannsynlige grunnen til at disse informantene ikke oppnådde ønsket effekt, var fordi samspillet med logopeden ikke fungerte optimalt. Det kommer tydelig frem at opplevelsen de i dag sitter igjen med ikke er positiv. De som opplevde å ha god kommunikasjon med logoped later til å sitte igjen med en bedre opplevelse av stammebehandlingen. Av dette det tyde på at logopedens og dens måte å kommunisere på, med sine klienter, vil være av betydning for om en stammebehandling oppleves som effektiv. En annen faktor som kommer frem gjennom resultatene er at selv om teknikkene de lærer under stammebehandlingene fungerer fint inne på et logopedkontor, oppleves det ikke som like lett for informantene å overføre disse teknikkene til hverdagen. Dette ser ut til å være situasjoner som er preget av lite søvn, økende grad av stress og dagsform. Det kan da virke som at det kan være hensiktsmessig å øve på situasjoner som krever ekstra kapasitet under behandling, slik at de kan bli bedre rustet til å møte stressende hverdags situasjoner. Der en kan trene på å ta i bruk slike teknikker med en logoped som veileder. På denne måten vil også slike situasjoner bli ufarliggjort, og det kan være lettere for personene å oppsøke slike situasjoner og benytte seg av teknikkene de har lært under behandling.

4.4.2 Gjennomført behandling

Alle informantene har vært til logopedisk behandling for stammingen sin, men med ulikt innhold. Noen av informantene husker lite av selve behandlingssituasjonen eller hva som ble utført, mens andre har tykkere beskrivelser for hva de har vært igjennom.

“Gikk til logoped i mange mange år. Tror det sluttet en gang på ungdomsskolen. Var også et par ganger på (eller hvordan det skrives). Det var tidlig på barneskolen, så jeg husker ikke mye fra disse oppholdene. Målet var å kontrollere, minske, fjerne stammingen” (Informant 1).

“Min stammebehandling begynte hos logoped i Dette var i barneskolen. Det var mye fokus på enkeltord og billedkort der siden jeg hadde en del blokkeringer på den tiden. Skulle lære å løse opp blokkeringene. Det var og en del leseøvelser. Det var på slutten av denne behandlingen jeg vart koblet opp mot Der gikk en litt dypere inn i materien og dro også ned i sentrum og skulle teste ut stammingen i praksis og ikke bare på ett kontor. Det var og her vokaler og stavelser/flyt på ord som en jobbet mye med. Hadde en 3-4 turer dit (1 eller 2 sammen med pappa). Husket at en gang bodde vi der inne i flere dager og jeg var sammen med andre på samme alder. Jeg var og tilbake dit i slutten av tenårene på ett slikt gruppemøte der vi var flere med ulik stamming som møttes. Jeg har og hatt noen timer i for ett par år tilbake for å friske opp igjen litt og få nye innspill noe jeg syntes var veldig bra. En tar det litt mer «alvorlig» når en er voksen” (Informant 2).

“På barneskolen ble jeg sendt på PPT kontoret, det følte jeg ble kjedelig og ingen fremgang/bedring. Skulle ta opp ting jeg sa for så å høre på hva jeg sa. Dette var traumatisk. Hvem orker høre seg selv skal prøve å si noe, når alle ord ikke blir sagt rett. Når jeg gikk på videregående prøvde jeg hypnose gjennom en psykolog. Tror heller ikke dette hadde virkning. Når jeg var i 20 årene var jeg en uke på Der traff jeg personer som var like gammel som meg og som var i samme situasjon. Der møtte jeg personer som var mye mer rammet enn meg, dette gjorde til at jeg fikk bedre trua på meg selv. Etter dette har jeg ikke søkt noe hjelp. Føler at det ikke kan kureres og da må jeg bare gjøre det beste ut av det” (Informant 3).

“Logoped oppfølging ved ved barneskole alder. Deretter oppfølging med en logoped lokalt. Behandlingen gikk utpå å dra ordene som var vanskelige, bruke litt tid på første og

andre bokstav. Noe som for øvrig funka veldig bra og som jeg bruker av og til så lenge jeg husker det. Det virka ikke da vi begynte med engelsk undervisning” (Informant 4).

“Jeg startet behandlingen min på da jeg var ca. 12-13 år gammel. Jeg begynte med individuelle timer, og gikk etter hvert over til gruppetimer. Gjennom de individuelle timene, jobbet vi mest med mine egne utfordringer og øvde på ulike teknikker. Etter hvert som jeg tok en del individuelle timer, begynte jeg å supplere med noen gruppetimer. I dag går jeg bare i gruppetimer, som er cirka en gang i måneden. På gruppetimene møtes vi flere som går til behandling, vi starter hver time med å ta en runde på hvordan vi har det og hvordan det går med stammingen for tiden. Disse gruppetimene ledes av en logoped og det varierer hvor mange som kommer, noen ganger er vi 5-6 stykker, på det meste har vi vært opptil 10. I disse gruppetimene drøfter vi mange ulike problemstillinger ved stamming, hvilke situasjoner som kan være utfordrende for mennesker som stammer, hvordan vi tror stamming oppleves av mennesker som ikke stammer, hvordan det er å prate i telefonen, om kommunikasjon, hva det er og mye mer. Jeg er veldig glad i gruppetimene, jeg opplever de som veldig terapeutiske for min del fordi jeg møter andre som har mye av de samme utfordringene som jeg har, samtidig som det er givende og spennende å høre hvordan de andre har det. Underveis i gruppetimene har deltakerne lov til å stille hverandre spørsmål og kommentere talemåten (Informant 5).

“Det var greit, men vi øvde bare på å si ord. Syns det var kjedelig men det gikk greit” (Informant 6).

Ut ifra sitatene over kommer det frem at innholdet i den logopediske behandlingen, som informantene har vært igjennom, er ulik. Det kommer likevel frem noen likhetstrekk, tre av informantene ser ut til å ha benyttet seg av gruppeterapi. Det informant 2, 3 og 5 skriver om opplevelsen av gruppeterapi tolker vi slik at det å møte andre med samme utfordringer som en selv, kan bidra til økt selvbilde ved at en ser at en ikke er alene med vansken sin. Ut ifra sitatene til informant 3 og 5 tolker vi det slik at informantene opplevde det som en positiv faktor å møte andre mennesker som stammet. Opplevelsen til informant 3 kan virke å ha endret synet som informant 2 har på seg selv, ved at informant 2 har møtt personer som har stammet mer enn informant 2 selv.

Det å se andre i samme situasjon, og møte mennesker som kan ha det verre enn seg selv, kan være med på å endre opplevelsen av egen stamming. Dermed kan det ha innvirkning på personens selvfølelse. Dette tolkes slik at de gjennom å møte andre i samme situasjon får en opplevelse av at de ikke er alene om å ha denne vansken. Det samsvarer med det som Ward (2006) sier om at man gjennom gruppeterapi får møte andre med tilsvarende vanske, og få en opplevelse av at man ikke er alene. Gjennom møter med andre som stammer kan stammingen i større grad bli ufarliggjort, og en kan oppleve å få en forståelse fra de andre gruppedeltakerne med tanke på at de forstår og vet hva en går igjennom (Ward, 2006). På den måten kan en derfor lettere sette seg inn i hverandres situasjon. Det kan tyde på at det oppleves som lettere at de i gruppen kommenterer deres talefeil, siden de selv stammer, enn andre som man kommuniserer med. I tillegg kan en også lære av å kommentere og lytte til andres vansker. Gjennom gruppetimer oppstår det en mulighet for å danne seg et nettverk med personer med samme type vanske, som blant annet gjør det mulig å støtte hverandre i utfordrende situasjoner. Det å bli sett, hørt, forstått og oppleve sosial støtte er av vesentlig betydning for god livskvalitet (Boyle, 2015).

Gjennom informantenes utsagn ser man hvor ulik stammebehandlingen kan være. Det finnes mange ulike tilnærminger og teknikker, og det kan virke som at det ikke finnes en universell løsning på hvordan en kan arbeide med stamming. En kan se at enkelte av informantene har tatt i bruk flytskapende teknikker under stammebehandlingen. Det tolker vi som teknikker som kan stamme fra Fluency Shaping tilnærmingen. Det kommer ikke tydelig frem gjennom våre funn at noen av våre informanter har benyttet seg av elementer fra Stuttering Management, men det kan likevel tenkes at disse teknikkene har vært integrert i behandlingen siden teorien påpeker at det kan være hensiktsmessig å kombinere elementer fra både Fluency Shaping og Stuttering Management, altså elementer fra Integrated Approach (Shapiro, 2011).

4.4.3 Nye behandlingsmuligheter

På spørsmålet om informantene tror at de kommer til å oppsøke mer behandling knyttet til stammingen sin ved en senere anledning, svarer alle informantene, med unntak av en, nei til dette spørsmålet.

“Nei. Føler ikke jeg har behov for det” (Informant 1).

“Tror ikke jeg vil prøve mer nå fordi jeg har en viss kontroll, men det kan jo komme nye ting og hjelpemidler som kan være moro å teste ut” (Informant 2).

“Jeg kommer helt sikkert ikke til å oppsøke andre behandlingsmuligheter senere, dette fordi jeg har et mye bedre liv nå og jeg stammer mindre enn for 20 år siden, selv om det går i bølgedaler. Noen dager stammer en mer enn andre. Dette går på hvordan en har det med seg selv. Men kommer det en “kur” som funker, vil en selvfølgelig prøve, men den skal garantere 100 % stammefri” (Informant 3).

“Jeg vil gjerne fortsette med gruppetimene på, der jeg har møtt mange flotte mennesker og utviklet et godt nettverk som jeg trives veldig godt i. Individuelle timer vil jeg nok ta når jeg trenger det i perioder der jeg stammer mer” (Informant 5).

“Nei. For jeg bryr meg ikke om jeg stammer” (Informant 6).

Som sitatene over viser, kommer det frem at kun en av våre informanter ønsker å fortsette hos logoped. De andre informantene ønsker ikke å benytte seg av behandlingsmuligheter per i dag. Vi tolker det slik at de ikke føler at de har behov for å benytte seg av stammebehandling siden stammingen ikke lenger oppleves som et like stort hinder i hverdagen som tidligere. Det kan sees i lys av tidligere presenterte funn, hvor det forekommer at stammingen i dag ikke er like fremtredende som da de var yngre. Samtidig som stammingen ikke innvirker på danning av nye relasjoner, kommunikasjon med andre og i yrkesdeltakelse. Dette er faktorer som alle er viktige for en opplevelse av god livskvalitet.

Informant 5 som benytter seg av gruppeterapi, ønsker å fortsette med denne behandlingen. Grunnen tolker vi til at det er gruppetimer, og informanten opplever å ha dannet et nettverk. Vi tolker det informanten skriver slik at han opplever timene som både givende og effektive. Bakgrunnen til at gruppetrening kan oppleves som givende ble utdypet i forrige delkapittel, men i korte trekk vil det ifølge Ward (2006) kunne være hensiktsmessig siden en i gruppetrening vil kunne møte personer i samme situasjon som seg selv, og en vil kunne få en følelse av å ikke være den eneste som stammer.

4.4.4 Å akseptere stammingen

Det som kommer tydelig frem i fire av intervjuene er at hverdagen har endret seg etter hvert som informantene ble eldre og lærte seg å akseptere at de stammet. Dette er også et tema som har oppstått ut i fra informantenes svar, og ikke et tema som vi opprinnelig hadde i intervjuguiden. Flere av informantene opplever at de har fått en bedre hverdag etter at de lærte seg å akseptere stammingen. Ifølge noen av informantene kan det at de har blitt tryggere på stammingen, og på seg selv som person, hatt større innvirkning på livssituasjonen enn selve stammebehandlingen.

“For min del har den største hjelpa vært å akseptere stammingen og ikke slåss med den og la den styre livet ditt. Jeg føler på meg at stamming og psyke henger mye sammen (...) Aksept for de problemene en har er viktig og det er det jeg har gjort. Akseptert at stammingen er der og kanskje aldri vil forsvinne helt. Det som er viktig er å ikke la stammingen styre deg og bestemme over valgt du tar” (Informant 2).

“Stammingen har blitt bedre ettersom jeg har blitt mer sikker på meg selv. Jeg stammer mindre nå enn jeg gjorde i barndommen og i ungdommen (...) Stammingen i dag har blitt mindre ikke pga behandling, men heller troen på meg selv og mer livserfaring” (Informant 3).

“Blir gradvis lettere og mye, mye enklere. Har nok med å gjøre at jeg har akseptert at slik er det og slik er jeg født. Ting ordner seg mer til eldre en blir” (Informant 4).

“Jeg vil si at jeg har et avslappet forhold til stammingen min, det er ikke noe jeg lenger skammer meg over som jeg gjorde før da jeg var yngre. Det har tatt tid og akseptere den og at den er en del av meg” (Informant 5).

Nesten alle informantene opplever at deres selvbilde har endret seg med alderen og det samme har deres syn på egen stamming. Informantene fremmer at økt selvtillit, og at de er tryggere på seg selv som personer, har vært med på å redusere stammingen betraktelig. Dette tolker vi slik at det å bli tryggere på stammingen, og godta at en stammer kan føre til at en ikke lenger forsøker å unngå situasjoner på samme måte som tidligere. Ved å godta at en stammer kan en derfor bli tryggere på seg selv og lettere oppsøke situasjoner som krever mer

av deres kommunikasjonsferdigheter. Dette samsvarer med teori om Stuttering Management, der en fokuserer på å redusere frykten for å stamme ved å eliminere unngåelsesatferd hos personer som stammer (Ward, 2006). Dette vil igjen kunne være med å fremme aksept for å være en person som stammer.

Videre sier informantene at de har akseptert stammingen med alderen og mer livserfaring. Det tolker vi slik at en gjerne blir tryggere på seg selv som person jo eldre en blir, og dette vil også kunne ha innvirkning på stammingen. Det samsvarer med det Plexico et al. (2009) skriver om at forskning har kommet frem til at en aksepterer seg selv på en bedre måte når en har mer livserfaring. Stammingen kan da oppleves som en del av livshistorien og ikke som en betydelig del av hvem de er som person. Videre hevder Plexico et al. (2009) at personer som er mer aksepterende til sin stamming har derfor større sannsynlighet for å beskrive positive sider ved å være en person som stammer. Bakgrunnen for at informantene har klart å akseptere stammingen sin vil trolig, som informantene sier, ha sammenheng med at de har blitt eldre og fått mer livserfaring, men om det er flere bakenforliggende faktorer er vanskelig å si noe sikkert om. Det er usikkert om stammebehandlingen kan ha vært med på å fremme aksept gjennom ulike teknikker, for eksempel ved hjelp av teknikker fra Stuttering Management. Det vil være vanskelig å skulle si noe sikkert om dette da det ikke kommer direkte frem gjennom våre funn. Litt av bakgrunnen til at vi ikke spurte direkte hvorfor de aksepterer stammingen sin bedre nå enn tidligere, er fordi dette er svar som har kommet frem gjennom analyse av datamaterialet og ikke noe vi var på jakt etter i utgangspunktet. Derfor ser vi i ettertid at dette burde vi spurt mer om.

4.4.5 Et liv uten stamming

På spørsmålet om de trodde at livet deres hadde sett annerledes ut i dag, hvis de ikke hadde stammet, svarte de at livet ville vært tilnærmet likt det de lever i dag. Barndommen kunne derimot ifølge informantene ha sett annerledes ut. De ville ikke nødvendigvis tatt de valgene de gjorde i tenårene, men det ville ikke hatt stor innvirkning på det livet de lever nå.

“Tror egentlig ikke det har sett så annerledes ut enn hva det gjør i dag. Valgene jeg har gjort når det gjelder studie, jobb osv. har ikke vært påvirket av stammingen. Det kommer heller ikke til å påvirke mine fremtidige valg” (Informant 1).

“Jeg tror jeg hadde vært en helt annen person siden jeg stammet mye da jeg gikk på skole og skulle videre på skoler etter folkeskole. Hadde jeg ikke stammet er jeg sikker på at jeg hadde vært mer aktiv i klassen på skolen og garantert fått bedre karakterer. Personligheten i dag hadde kanskje vært mye den samme, men skoletiden og frem til 25-30 årsalderen hadde nok vært anderledes” (Informant 2).

“Hvis jeg ikke hadde stammet tror jeg nok at barndommen og ungdomstiden hadde vært bedre, hadde forhåpentligvis ikke blitt mobbet. Tror ikke valgene mine hadde vært anderledes” (Informant 3).

“Det ville nok påvirket skolevalg og yrkesvalg, men er veldig godt fornøyd slik det er i dag” (Informant 4).

“Jeg tror livet mitt hadde sett ganske likt ut, jeg har alltid visst at jeg ville jobbe med mennesker. Derfor tror jeg at jeg hadde kommet til å blitt lærer uansett. Jeg tror det hjelper meg at jeg i stor grad har akseptert stammingen og ikke latt den hemme meg på noe vis” (Informant 5).

“Tror ikke det hadde vært noe annerledes” (Informant 6).

Ut ifra det informantene svarer på spørsmålet, kan det virke som om informantene ikke tror at livet hadde vært nevneverdig ulikt fra det livet de lever nå hvis de ikke hadde stammet. Likevel kan en se av sitatene til informant 2, 3 og 4 at de tror livet som barn og tenåring kunne vært annerledes. De opplever at situasjonen kunne vært bedre hvis de ikke hadde stammet, noe vi tolker slik at stammingen ble et hinder for å oppnå det de ønsket i hverdagen. Dette samsvarer med det Bajaj et al. (2014) skriver om at hvis stammingen kommer i veien for at personer oppnår sine hverdagslige mål og behov kan den redusere livskvaliteten. Når det kommer til det informantene sier om fremtidige valg tolker vi det slik at de er fornøyd

med tilværelsen slik den er i dag, og at stammingen ikke lenger kommer i veien for de valgene informantene ønsker å ta. De har med andre ord blitt sjef over stammingen sin. Dette kan sees i sammenheng med at de som voksne har blitt tryggere på seg selv og har med tiden lært seg å akseptere stammingen sin. Noe som samsvarer med det Plexico et al. (2009) skriver om aksept og økt livserfaring. Når de har akseptert stammingen er sannsynligheten større for at de oppsøker sosiale settinger og opprettholder og danner nye relasjoner, noe som er av stor betydning for en persons livskvalitet (Boyle, 2015).

5 Stammings og stammebehandlingens innvirkning på livskvalitet- en konklusjon

Formålet og intensjonen med vårt forskningsprosjekt har vært å rette fokuset mot stammings og stammebehandlingens innvirkning på livskvaliteten hos voksne som stammer. I denne delen vil vi oppsummere våre viktigste funn før vi konkluderer og ser resultatene i lys av vår problemstilling som er som følger: *Hvordan opplever voksne som stammer at stamming og stammebehandlingen innvirker på livskvaliteten.* Ut i fra vår problemstilling formulerte vi 4 forskningsspørsmål. Vi vil nå ta utgangspunkt i forskningsspørsmålene for å oppsummere våre funn og refleksjonene rundt dette. Forskningsspørsmålene var som følger:

- Hvordan innvirker stamming på barn- og ungdomsårene?
- Hvordan innvirker stamming på det å knytte nye relasjoner som voksen?
- Hvordan innvirker stamming på valg av yrke og yrkesliv?
- Hvordan har informantene opplevd stammebehandlingen?

5.1 Hvordan innvirker stamming på barn- og ungdomsårene?

Gjennom vår analyse og tolkning av resultatene knyttet til barn- og ungdomsårene, kan en se at stammingen har hatt innvirkning på hverdagen for våre informanter i ulik grad. Når vi sammenligner resultatene kan det tyde på at barne- og ungdomsårene er den tiden som har vært mest utfordrende knyttet til stammingen. Flere viser til at det har vært utfordringer knyttet til skole og økt krav om å prestere godt muntlig. Det har også vært løftet frem av noen av informantene at de opplevde mobbing av skolekamerater, og at det har vært med på å gjøre at de ikke har gode minner fra denne tiden. Det å bli mobbet kan oppleves som traumatisk for den det gjelder og personen som blir mobbet kan utvikle negative følelser knyttet til seg selv og stammingen sin (Blood et al., 2011). For noen av informantene avtok stammingen i grad etter hvert som de ble eldre, mens andre opplevde at stammingen økte etterhvert som det ble høyere krav til å prestere.

5.2 Hvordan innvirker stamming på det å knytte nye relasjoner som voksen?

Gjennom analyse og presentasjon av våre funn kan en tydelig se at informantene opplever at stammingen ikke har hatt betydning for det å knytte nye relasjoner. Dette var funn som kom frem hos alle informantene. Det at ingen av informantene opplever at det er en utfordring å knytte nye relasjoner kan sees i sammenheng med at stammingen ikke hindrer dem i å kommunisere slik de ønsker. På dette forskningsspørsmålet hadde vi sett for oss et annet svar. Grunnen til dette var at vi gjennom tilnærming av teori på fagfeltet hadde blitt oppmerksomme på at stamming er en vanske som for mange vil innvirke på kommunikasjonen, og kan gjøre at personer opplever negative tanker om seg selv og stammingen, og derfor velger å ikke knytte nye relasjoner i frykt for stammingen sin. Det at alle informantene hadde samme positive opplevelse av det å knytte relasjoner viser at de kan være mer fortrolige med stammingen sin og at ikke alle som stammer opplever negative assosiasjoner med å knytte nye relasjoner. Det samsvarer med det Plexico et al. (2009) hevder at med mer livserfaring vil det kunne bli lettere å akseptere stammingen, og at stammingen ikke definerer en som person, men bare blir en del av deres livserfaring. Det å opprettholde og danne nye relasjoner vil kunne være av vesentlig betydning for opplevelse av god livskvalitet (Boyle, 2015). Boyle (2015) setter relasjoner som den viktigste faktoren for god livskvalitet. En må derimot presisere at vi kun benyttet oss av et lite utvalg i denne studien, som gjør at det kan være forhold ved disse personene som gjør at de ikke passer inn i tidligere forskning når det kommer til dette punktet.

5.3 Hvordan stamming innvirker på valg av yrke og yrkesliv?

For noen av våre informanter har stammingen lagt føringer for valg av yrke. Informantene opplyser om at de kanskje hadde valgt et annet yrke hvis de ikke hadde stammet. En informant hadde bestemt seg for å bli ett bestemt yrke, og ville ikke la stammingen komme i veien for å oppnå drømmen sin. På grunn av et sterkt mål er det trolig å anta at stammingen og tankene rundt stammingen ikke fikk lov til ta styringen over hverdagen.

Når det kommer til hvordan informantene opplevde at stammingen hadde innvirkning i yrkeslivet svarte nesten alle at stammingen ikke har vært av betydning i stor grad. Dette kan tyde på at de får utført det arbeidet de skal og ønsker uten at stammingen hindrer de å få vist

sine ferdigheter. Det kan sees opp mot det Bajaj et al. (2014) hevder om at ved et motsatt tilfelle vil det kunne dannes negative følelser, ved at en opplever at en mislykkes i kommunikasjon og samspill med andre. Det kom frem at trivsel i yrket var en viktig faktor for hvordan en takler hverdagen og viste seg også, i dette tilfellet, å ha innvirkning på grad av stamming. Dette kan tyde på at det er en vekselvirkning mellom hvordan stamming og trivsel i yrkeslivet kan påvirke hverandre. Stammingen kan ha betydning for arbeidet en utfører ved at en føler at en ikke får uttrykt det en ønsker, som igjen kan innvirke på livskvaliteten. Samtidig kan arbeidet en utfører innvirke på stammingen ved at arbeidet en utfører er lite motiverende eller at andre forhold gjør at en ikke trives, og derfor får dårligere selvbilde og opplevelse av livskvalitet. Noe en kan se i sammenheng med Van Riper (1973) sitt utsagn om at ved trygge situasjoner vil stammingen kunne bli redusert.

5.4 Hvordan har informantene opplevd stammebehandlingen?

Når en ser på resultatene vi har fått knyttet til stammebehandling kan funnene tyde på at informantene har ulike erfaringer med behandlingssituasjonen i sin helhet. Noen av informantene har hatt et godt samarbeid med logopeden sin, og fremmer dette som en viktig faktor for at de opplevde stammebehandlingen som meningsfull. Andre opplevde derimot at de hadde et dårlig samarbeid med logopeden de gikk hos. Dette fremmer de som årsaken til at stammebehandlingen opplevdes som lite motiverende og at effekten uteble. Av disse funnene kan en konkludere med at logopeden spiller en viktig rolle for om den som stammer opplever å lykkes. Dette bekreftes av Shapiro (2011). Et annet funn som studien avdekket var at informantene opplevde at teknikkene de lærte under den logopediske behandlingen fungerte tilsynelatende godt i klinisk sammenheng. Det opplevdes derimot av våre informanter som en utfordring å overføre, og ta i bruk disse teknikkene i hverdagen, spesielt i situasjoner med økt grad av stress. Vi konkluderer derfor med at det kan være hensiktsmessig å trene på slike situasjoner i behandlingssituasjon med logoped som veileder.

5.5 Problemstilling

I lys av svarene på forskningsspørsmålene vil vi nå forsøke å besvare vår problemstilling:

Hvordan opplever voksne som stammer at stamming og stammebehandlingen innvirker på livskvaliteten?

Gjennom analyse av våre funn, og tolkning av datamaterialet, kan en se at stamming kan ha innvirkning på en persons livskvalitet ved at stamming er en kompleks vanske. Stamming kan innvirke på en persons mulighet til å kommunisere på en hensiktsmessig måte (Kamhi, 2003), slik at de ikke opplever å få frem det de ønsker å uttrykke (Bajaj et al., 2014). Det kan føre til at de opplever at de blir misforstått av omgivelsene, følelse av å mislykkes og kan se på seg selv som annerledes enn sine venner eller kollegaer. Dette kan manifestere seg i negative tanker og holdning knyttet til seg selv og talemåte. Som igjen kan medføre at de utvikler angst, skam, frykt for å stamme og i verste fall isolasjon fra omverden (Bricker-Katz et al., 2009). Våre funn tyder på at for våre informanter var dette av størst betydning i barne- og ungdomsårene. Etter hvert som de ble eldre har denne situasjonen endret seg. Når vi sammenligner forskning med det informantene skriver om situasjonen sin nå, kan det tyde på at informantene har god livskvalitet. Dette kan sees i sammenheng med at etter hvert som de har blitt eldre, og fått større livserfaring, har de lært seg å akseptere stammingen og at de er personer som stammer. Dette vil være av betydning for å kunne ha et mer positivt syn på stammingen sin (Plexico et al., 2009).

Stammebehandlingen kan være av betydning for opplevelsen av økt grad av livskvalitet. Ulike tilnærminger har som mål å bedre situasjonen hos de som stammer, enten ved å benytte teknikker for å direkte endre talemåten eller behandling knyttet til å endre følelsene rundt stammingen og eliminere unngåelsesatferd. Eller det kan gjøres ved en kombinasjon av disse tilnærmingene. Ut ifra våre funn kan det tyde på at stammebehandlingen opplevdes som meningsfull og motiverende hvis det var et godt samarbeid med logoped og et givende innhold i behandlingssituasjonen. Hvis disse faktorene uteblir, kan opplevelsen av stammebehandlings effekt bli redusert. Ut ifra våre funn kan det også tyde på at det å integrere fokus på livskvalitet og akseptering av stammingen, i logopedisk behandling vil kunne være hensiktsmessig. Stamming består av mye mer enn bare taleatferden, derfor bør ikke fokuset bare ligge på å opprettholde flyt i talen, men også på hva som er av betydning for å øke livskvaliteten hos den enkelte som stammer (Boyle, 2015; Yaruss, 2010). Av dette blir konklusjonen på vår problemstilling at stamming og stammebehandling kan innvirke på livskvaliteten hos voksne som stammer, ved at stamming kan manifestere seg som negative tanker og holdninger knyttet til seg selv og egen talemåte. Mens stammebehandlingen kan være med å modifisere disse tankene og gi personene som stammer redskaper for kunne oppnå en mer flytende tale.

6 Avslutning

Stamming innvirker på mange sider av en persons liv. Personer som stammer kan oppleve det som en utfordring å passe inn i dagens samfunn. De kan oppleve at talevansken blir et hinder for hensiktsmessig kommunikasjon. Problemstillingen ble utformet etter tre temaer vi ønsket å fordype oss i, *stamming, stammebehandling og livskvalitet*. Vi ønsket å få et innblikk i hvordan stamming og stammebehandling kan innvirke på voksne som stammer sin livskvalitet. Problemstillingen ble derfor som følger:

Hvordan opplever voksne som stammer at stamming og stammebehandlingen innvirker på livskvaliteten?

For å kunne besvare denne problemstilling har vi tatt i bruk kvalitativ metode med intervju over e-post som forskningsdesign. Funnene i oppgaven baserer seg på intervju med seks informanter, som er bosatt rundt om i Norge. Forskningsstudien avdekket følgende funn:

- Stamming vil kunne innvirke på en persons livskvalitet ved at en kan utvikle negative tanker, holdninger og følelser knyttet til sin talemåte. Noe som igjen kan føre til angst, skam og i verste fall isolasjon fra omverden.
- Relasjonen mellom logoped og klient vil være av vesentlig betydning for om stammebehandlingen oppleves som meningsfull og effektiv.
- Flere av informantene rapporterer om at teknikkene de lærer i stammebehandlingen fungerer hensiktsmessig i behandlingssituasjonen, men er vanskelige å overføre til hverdagen.
- Det å akseptere stammingen har mye å si for en persons livskvalitet. For flere av informantene har stammebehandlingen vært til hjelp, men det kan tyde på at det som har hatt størst innvirkning på livskvaliteten er at de selv har akseptert stammingen sin og seg selv som en person som stammer.

Referanser

- Alm, P. A. (2005). *On the causal mechanisms of stuttering*. Lund University.
- Alm, P. A., & Risberg, J. (2007). Stuttering in adults: The acoustic startle response, temperamental traits, and biological factors. *Journal of communication disorders*, 40(1), 1-41. DOI:10.1016/j.jcomdis.2006.04.001
- Bajaj, G., Varghese, A. L., Bhat, J. S., & Deepthi, J. (2014). Assessment of Quality of Life of People Who Stutter: A Cross-sectional Study. *Rehabilitation Process and Outcome*, 3, 37. DOI:http://dx.doi.org/10.4137/RPO.S19058
- Blood, G. W., Blood, I. M., Tramontana, G. M., Sylvia, A. J., Boyle, M. P., & Motzko, G. R. (2011). SELF-REPORTED EXPERIENCE OF BULLYING OF STUDENTS WHO STUTTER: RELATIONS WITH LIFE SATISFACTION, LIFE ORIENTATION, AND SELF-ESTEEM 1. *Perceptual and motor skills*, 113(2), 353-364.
- Blumgart, E., Tran, Y., & Craig, A. (2010). Social anxiety disorder in adults who stutter. *Depression and Anxiety*, 27(7), 687-692. DOI:10.1002/da.20657
DOI: 10.2466/07.10.15.17.PMS.113.5.353-364
- Botterill, W., & Kelman, E. (2010). Palin parent-child interaction. *Treatment of stuttering: Established and emerging interventions*, 63-90.
- Boyle, M. P. (2015). Relationships between psychosocial factors and quality of life for adults who stutter. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 24(1), 1-12.
DOI: 10.1044/2014_AJSLP-14-0089
- Bramlett, R. E. (2006). Using preference-based measures to assess quality of life in stuttering. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 49(2), 381-394.
DOI:10.1044/1092-4388(2006/030)
- Braun, V., & Clarke, V. (2013). *Successful qualitative research: A practical guide for beginners*. Sage.
- Bricker-Katz, G., Lincoln, M., & McCabe, P. (2009). A life-time of stuttering: How emotional reactions to stuttering impact activities and participation in older people. *Disability & Rehabilitation*, 31(21), 1742-1752. DOI:10.1080/09638280902738672
- Craig, A., Blumgart, E., & Tran, Y. (2009). The impact of stuttering on the quality of life in adults who stutter. *Journal of fluency disorders*, 34(2), 61-71.
DOI: 10.1016/j.jfludis.2009.05.002
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode*. Universitetsforlaget

- Fraser, M. (2002). *Self-therapy for the stutterer* (No. 12). The Stuttering Foundation.
- Fugelli, P., & Ingstad, B. (2009). *Helse på norsk: god helse slik folk ser det*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Guitar, B. (2014). *Stuttering: An integrated approach to its nature and treatment*. Lippincott Williams & Wilkins.
- Jaksic, S. J., & Onslow, M. (Eds.). (2012). *The Science and Practice of Stuttering Treatment: A Symposium*. John Wiley & Sons.
- Johannessen, A., Tufte, P. A., & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*.
- Kamhi, A. G. (2003). Two paradoxes in stuttering treatment. *Journal of Fluency Disorders*, 28(3), 187-196. DOI: 10.1016/S0094-730X(03)00022-6
- Klompas, M., & Ross, E. (2004). Life experiences of people who stutter, and the perceived impact of stuttering on quality of life: personal accounts of South African individuals. *Journal of Fluency Disorders*, 29(4), 275-305. DOI:10.1016/j.jfludis.2004.10.001
- Koedoot, C., Bouwmans, C., Franken, M. C., & Stolk, E. (2011). Quality of life in adults who stutter. *Journal of communication disorders*, 44(4), 429-443. DOI: 10.1016/j.jcomdis.2011.02.002
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2015) *Det kvalitative forskningsintervju*. 3. utg. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lavid, N. (2003). *Understanding stuttering*. Univ. Press of Mississippi
- Max, L., & Caruso, A. J. (1997). Contemporary techniques for establishing fluency in the treatment of adults who stutter. *Contemporary Issues in Communication Sciences and Disorders*, 24, 45-52. Hentet fra: <http://www.asha.org/publications/cicsd/Spring-1997/>
- Mnsu (ukjent årstall) "Sheehan Clinic", lastet ned 06.05.2016 fra: <https://www.mnsu.edu/comdis/kuster/TherapyWWW/intensive/sheehanclinic.html>
- Næss, S., Mastekaasa, A., Moum, T., & Sørensen, T. (2001). *Livskvalitet som psykisk velvære*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. <http://www.isaf.no/nova>
- Plexico, L., Manning, W. H., & Levitt, H. (2009). Coping responses by adults who stutter: Part II. Approaching the problem and achieving agency. *Journal of fluency disorders*, 34(2), 108-126. DOI: 10.1016/j.jfludis.2009.06.003
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode: en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Universitetsforlaget.

- Preus, A. (1987). *Stamming og løpsk tale*. Universitetsforlaget.
- Prins, D., & Ingham, R. J. (2009). Evidence-based treatment and stuttering—historical perspective. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 52(1), 254-263. DOI: 10.1044/1092-4388(2008/07-0111)
- Shapiro, D. A. (2011). *Stuttering intervention: A collaborative journey to fluency freedom*. Pro Ed.
- Sheehan, J. G. (1970). *Stuttering: Research and therapy*.
- Skevington, S. M, Lotfy, M., & O'Connell, K. A. (2004). The World Health Organization's WHOQOL-BREF quality of life assessment: Psychometric properties and results of the international field trial A Report from the WHOQOL Group. Hentet 6. april 2016, fra <http://pain-initiative-un.org/doc-center/en/docs/The%20World%20Health%20Organization's%20WHOQOL-BREF%20quality%20of%20life%20.pdf>
- Statped (2016) *Kjernestamming*. Hentet 5. mai 2016, fra <http://www.statped.no/Tema/Sprak/Stamming-og-lopsk-tale-taleflytvansker-/Stamming/Kjernestamming/>
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tjora, A. (2010). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Gyldendal akademisk.
- van Lieshout, P., Ben-David, B., Lipski, M., & Namasivayam, A. (2014). The impact of threat and cognitive stress on speech motor control in people who stutter. *Journal of fluency disorders*, 40, 93-109.
- Van Riper, C. (1973). *The treatment of stuttering*. Prentice Hall.
- Ward, D. (2006). *Stuttering and cluttering: frameworks for understanding and treatment*. Psychology Press.
- Yaruss, J. S. (2010). Assessing quality of life in stuttering treatment outcomes research. *Journal of Fluency Disorders*, 35(3), 190-202. Doi:10.1016/j.jfludis.2010.05.010
- Zebrowski, P. M. (2003). Developmental stuttering. *Pediatric annals*, 32(7), 453-458.

Signhild Skogdal

Institutt for lærerutdanning og pedagogikk UiT Norges arktiske universitet

9006 TROMSØ

Vår dato: 28.01.2016

Vår ref: 46379 / 3 / AGL

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 04.01.2016. Meldingen gjelder prosjektet:

46379	<i>Unge voksne sin opplevelse av stammebehandling</i>
Behandlingsansvarlig	<i>UiT Norges arktiske universitet, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Signhild Skogdal</i>
Student	<i>Ingvild Kjerstad</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.05.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Audun Løvlie

Kontaktperson: Audun Løvlie tlf: 55 58 23 07

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumenter er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Arbeidsveiledning / NSD / 07/16

090 NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1047 Blindern, 0316 Oslo. Tlf: +47 22 81 12 11, nsd@nsd.uib.no
NSD/HRSA NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 4001 Trondheim. Tlf: +47 73 59 10 07, igy@nsv.uib.no
NSD/NSD NSD, Universitetet i Tromsø, 9007 Tromsø. Tlf: +47 77 51 43 35, nsd@uiv.no

Formålet er undersøke hvordan personer som stammer opplever stammebehandling, og hvilken innvirkning dette har på livskvaliteten.

Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskriv og samtykkeerklæring er mangelfullt utformet. Vi ber derfor om at dette revideres jf retningslinjene dere finner her: <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/samtykke.html>

Revidert informasjonsskriv skal sendes til personvernombudet@nsd.no for utvalget kontaktes.

Det behandles sensitive personopplysninger om helseforhold, vi minner om at disse bør krypteres tilstrekkelig.

Personvernombudet legger til grunn at dere behandler alle data i tråd med UiT Norges arktiske universitet sine regler for datasikkerhet. Vi legger til grunn at deres bruk av privat/mobil lagringsenhet er avklart med institusjonen.

Forventet prosjektslutt er 15.05.2016. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette digitale lydopptak

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

"Unge voksne som stammer og deres erfaringer med stammebehandling"

Bakgrunn og formål

Vi er to masterstudenter ved Universitetet i Tromsø som studerer logopedi. Vi skriver for tiden vår masteroppgave og ønsker din deltakelse i vårt prosjekt.

Formålet med vår studie er at vi ønsker å finne ut hvordan stammebehandlinger påvirker eller har påvirket deg som person og ditt liv. Kanskje har noen av behandlingene du har vært igjennom hatt effekt, kanskje var det noe som fungerte bedre enn andre og kanskje var det noe du opplevde ikke hadde effekt. Det ønsker vi å finne ut mer om i vårt prosjekt.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Vi vil ta i bruk intervju via e-post der vi stiller spørsmål knyttet til dine erfaringer med stammebehandling. Dette krever at du gir oss utfyllende svar for at vi skal få nok innsikt i dine erfaringer. Spørsmålene vil omhandle dine erfaringer med stamming og stammebehandling. Vi er ute etter å finne dine meninger og erfaringer.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Vi vil ikke lagre personopplysninger som navn, nummer og adresse. All informasjon vil bli anonymisert fra begynnelsen. Vi vil bruke navn som informant 1, informant 2 osv. Det er bare studentene og veileder som har tilgang til opplysningene du gir oss. Vi vil lagre informasjonen på vår data med passord.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15. mai 2016. Informasjon og opptak vil bli lagret til prosjektet er avsluttet med forsvar av masteroppgave. Da vil opplysningene bli slettet. Informasjonen vil fra begynnelsen av være anonymisert og det er bare studentene og veileder som har tilgang på informasjonen under forskningsprosjektet.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med:
Kathrine Øvreid: 98847270

Email: kov014@post.uit.no

Ingvild Kjerstad: 91318486

Email: ikj010@post.uit.no

Veileder: Signhild Skogdal: 92867932

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Intervju

Tema: Stammebehandling og livskvalitet

Problemstilling: Hvordan opplever unge voksne at stammebehandling innvirker på livskvaliteten?

Kriterier: Informanter må være mellom 20-50 år og ha oppsøkt behandling for å bedre stammingen.

Spørsmål:	Kjønn?
Svar her:	
Spørsmål:	Alder?
Svar her:	
Spørsmål:	Yrke og utdanning?
Svar her:	
Spørsmål:	Er du gift, samboer eller singel?
Svar her:	

Spørsmål:	Hvordan vil du beskrive stammingen din nå i voksen alder?
Svar her:	
Spørsmål:	Kan du beskrive hvordan du forholder deg til stammingen?
Svar her:	
Spørsmål:	Hvor gammel var du da du begynte å stamme?
Svar her:	
Spørsmål:	Er det andre i familien din som stammer/ har stammet?
Svar her:	
Spørsmål:	Kan du beskrive hvordan stammingen din har utviklet seg fra da du fikk den og til nå?
Svar her:	
Spørsmål:	Hvordan opplevde du stammingen i barneskolealder? <ul style="list-style-type: none">• På hvilken måte tror du stammingen hadde innvirkning i kommunikasjon med andre barn og voksne?• Opplevde du ubehag knyttet til stammingen din på barneskolen?

Svar her:	

Spørsmål:	Hvordan opplevde du stammingen din på ungdomsskolen og videregående? - Hvilken innvirkning har stammingen hatt på nye relasjoner?
------------------	--

Svar her:	
-----------	--

Spørsmål:	På hvilken måte opplever du at stammingen har påvirket ditt valg av yrke?
------------------	--

Svar her:	
-----------	--

Spørsmål:	Har du opplevd at stammingen har påvirket deg i jobbsammenheng? - På hvilken måte?
------------------	---

Svar her:	
-----------	--

Spørsmål:	På hvilken måte har stammingen påvirket nye relasjoner i voksen alder?
------------------	---

Svar her:	
-----------	--

Stammebehandling	
-------------------------	--

Spørsmål:	Kan du fortelle om stammebehandlingen/-e du har vært igjennom? - Utdyp gjerne
------------------	--

Svar her:	
-----------	--

Spørsmål:	Når var du til behandling og hvem var det som bestemte at du skulle dit?
------------------	---

Svar her:	
-----------	--

Spørsmål:	Hvordan opplevde du behandlingen? - Var det noe som fungerte bedre enn andre? - Hva var målet for deg med denne behandlingen?
------------------	--

Svar her:	
-----------	--

Spørsmål:	Hvordan/på hvilken måte syns du at du fikk til å overføre det du lærte i behandlingssituasjon til hverdagen? <ul style="list-style-type: none"> - Var det lettere i noen situasjoner? - Var det noen situasjoner du opplevde at det var vanskelig?
Svar her:	
Spørsmål:	På hvilken måte opplevde du at stammebehandlingen gav effekt under opptreningsperioden og hvilken effekt opplever du av denne behandlingen i dag?
Svar her:	

Livskvalitet

Spørsmål:	Hvordan opplever du stammingen din etter endt behandling?
Svar her:	
Spørsmål:	Hvordan vil du beskrive deg selv som person, og hvordan har stamming og stammebehandling eventuelt påvirket deg som person?
Svar her:	
Spørsmål:	Hvordan oppleves det å bli kjent med nye mennesker etter behandlingen? <ul style="list-style-type: none"> - Opplever du endring i kommunikasjonssituasjoner? - Har dette endret seg i jobb/skole?
Svar her:	
Spørsmål:	Hvordan tror du livet hadde sett ut hvis du ikke hadde stammet? <ul style="list-style-type: none"> - Hvordan tror du dette hadde påvirket valgene som du har tatt og de fremtidige valgene dine?
Svar her:	
Spørsmål:	Tror du at du kommer til å oppsøke andre behandlingsmuligheter senere? Kan du begrunne dette?
Svar her:	

Spørsmål:	Hvordan mener du stammebehandling i Norge bør være?
Svar her:	
Spørsmål:	Er det noe du ønsker å tilføye?
Svar her:	

Tusen takk for din tid! Vi setter stor pris på din deltakelse i vårt prosjekt!